

บทที่ 4

ป่าเมี่ยงและชุมชนป่าเมี่ยง บ้านแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

บทนี้เป็นการศึกษาทั้งภาคเอกสารและภาคสนาม ในบริบทที่เกี่ยวกับชุมชนป่าเมี่ยง บ้านแม่กำปอง และศึกษาป่าเมี่ยง ตลอดจนภูมิทัศน์วัฒนธรรมของป่าเมี่ยง ชุมชนบ้านแม่กำปอง รวมทั้งศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวของบ้านแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

- 4.1 การศึกษาชุมชนป่าเมี่ยง บ้านแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่
 - 4.1.1 ที่ตั้งเส้นทางคมนาคม และสภาพพื้นที่ภูมิศาสตร์
 - 4.1.2 ประวัติความเป็นมาของชุมชน
 - 4.1.3 ประชากรและครัวเรือน
 - 4.1.4 การปกครอง
 - 4.1.5 สถานที่สำคัญในชุมชนบ้านแม่กำปอง
 - 4.1.6 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมประเพณี
 - 4.1.7 เศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ
 - 4.1.8 วิเคราะห์ศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนชุมชน
- 4.2 การศึกษาป่าเมี่ยง การทำเมี่ยง และภูมิทัศน์วัฒนธรรมของป่าเมี่ยง ชุมชนบ้านแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่
 - 4.2.1 ที่ตั้งและลักษณะภูมิประเทศของป่าเมี่ยง
 - 4.2.2 ประวัติความเป็นมาของป่าเมี่ยงบ้านแม่กำปอง
 - 4.2.3 การปลูกเมี่ยงและพื้นที่ปลูกป่าเมี่ยง
 - 4.2.4 สภาพของป่าเมี่ยงบ้านแม่กำปองในปัจจุบัน
 - 4.2.5 การทำเมี่ยงบ้านแม่กำปอง
 - 4.2.6 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของป่าเมี่ยงบ้านแม่กำปอง
 - 4.2.7 การวิเคราะห์คุณค่าและสภาพปัญหาของป่าเมี่ยงบ้านแม่กำปอง
 - (1) คุณค่าของป่าเมี่ยงบ้านแม่กำปอง

- (2) สภาพปัญหาของป่าเมี่ยงบ้านกำปอง
- 4.3 การศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวของบ้านแม่กำปอง
- 4.3.1 สภาพการณ์ของการท่องเที่ยวที่บ้านแม่กำปอง
- 4.3.2 รูปแบบของการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านแม่กำปอง
- 4.3.3 การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านแม่กำปอง
- 4.3.4 สภาพปัญหาของการท่องเที่ยว

ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 การศึกษาชุมชนป่าเมี่ยง บ้านแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

4.1.1 ที่ตั้ง เส้นทางคมนาคม และสภาพพื้นที่ภูมิศาสตร์

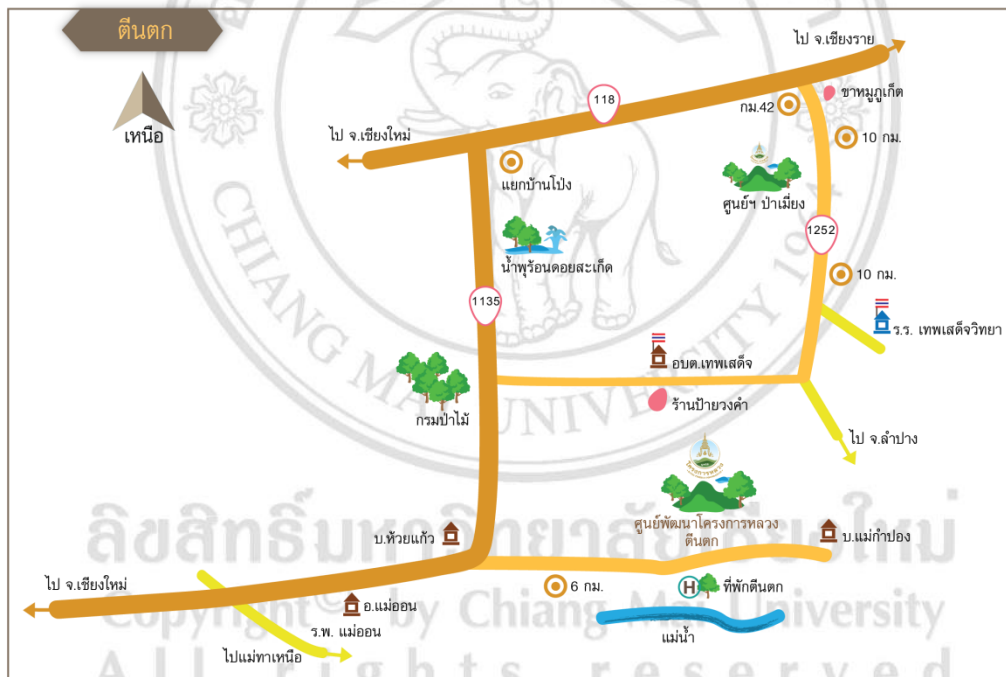
บ้านแม่กำปองเป็นหมู่บ้านเก่าแก่หมู่บ้านหนึ่ง มีอายุมากกว่า 100 ปี ลักษณะสำคัญของหมู่บ้าน คือ มีลำห้วยไหลผ่านหมู่บ้านหลายสาย ซึ่งเป็นลำห้วยสาขาของห้วยแม่กำปอง ตั้งแต่ในอดีตบริเวณใกล้ลำห้วยจะพบดอกไม้ชนิดหนึ่งมีสีเหลืองแดงผสมกัน มีขนาดเล็ก ชาวบ้านเรียกชื่อดอกไม้นี้ว่า “ดอกกำปอง” ส่วนชื่อหมู่บ้านนั้นมาจากการที่นำเอาชื่อดอกไม้รวมกับชื่อแม่น้ำ “บ้านแม่กำปอง” ซึ่งเป็นชื่อหมู่บ้านมาจนถึงปัจจุบัน กลุ่มคนที่มาตั้งถิ่นฐานในบ้านแม่กำปองกลุ่มแรกเป็นกลุ่มคนพื้นเมือง จากอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ที่ไม่มีที่ดินทำกินจึงอพยพขึ้นมาประกอบอาชีพเก็บเมี่ยง เพื่อนำเมี่ยงที่เก็บได้ไปแลกซื้อข้าวและอาหาร โดยต้นเมี่ยงที่ชาวบ้านเก็บในตอนแรกนั้นเป็นต้นเมี่ยงที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ ต่อมาเมื่อมีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มมากขึ้น จึงมีการสร้างวัดคันธารพุกษาขึ้น เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวด้านจิตใจ ต่อมากลุ่มชนเผ่าขมุจึงอพยพย้ายถิ่นเข้ามา เพื่อรับจ้างเก็บเมี่ยงให้กับคนพื้นเมือง นานวันเข้าก็แต่งงานกับคนเมือง และมีการผสมกลมกลืนทั้งทางสายเลือด และวัฒนธรรมจนกลายเป็นคนเมืองทั้งหมด ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของบ้านแม่กำปองจะเริ่มต้นที่บริเวณปางกลาง ก่อนจะมีการ ขยายไปตั้งบ้านเรือนยังบริเวณปางนอก ปางขอน ปางโดน และปางใน

ปัจจุบัน บ้านแม่กำปอง ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ มีพื้นที่หมู่บ้านทั้งหมดประมาณ 6.22 ตารางกิโลเมตร หรือ 3,887.50 ไร่ สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ดอน (Upland Area) ส่งผลให้มีอากาศเย็นตลอดทั้งปี บ้านแม่กำปองห่างจากตัวอำเภอแม่ออน ประมาณ 20 กิโลเมตร และระยะทางห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ 50 กิโลเมตร การเดินทางเข้าสู่หมู่บ้านสามารถเดินทางได้สะดวกในทุก

ฤดูกาล ในปี 2547 บ้านแม่กำปองมีจำนวนประชากร 418 คน 130 ครัวเรือน บ้านแม่กำปอง เป็นหมู่บ้านที่ทำเหมืองเป็นอาชีพหลัก⁹

ภาพที่ 4.1 แสดงสภาพโดยทั่วไปของชุมชนป่าเหมียง บ้านแม่กำปอง

ภาพที่ 4.2 แผนที่ตำแหน่งที่ตั้งหมู่บ้านแม่กำปอง

⁹ สุภาวิณี ทรงพรพาณิชย์, เรื่องเล่าของคนแม่กำปอง, (เชียงใหม่:สำนักพิมพ์สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.), 2548).

4.1.2 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

แม่กำปอง เป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่อยู่ท่ามกลางหุบเขาไม่ไกลจากตัวเมืองเชียงใหม่มากนัก ประมาณ 50 กิโลเมตร ตั้งอยู่ที่ ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่ เป็นพื้นที่สูง และมีพื้นที่ส่วนมากเป็นภูเขา 90% ของพื้นที่ทั้งหมด โดยมีความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,300 เมตร มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารหลายสาขาของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งยังคงทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ และมีอากาศหนาวเย็นตลอดปี ถ้าดูจากแผนที่ของอำเภอแม่ออน จะพบว่าทางทิศเหนือของบ้านแม่กำปองติดกับบ้านแม่ลาย ทิศใต้ติดกับบ้านแม่รวม ตำบลห้วยแก้ว ทางทิศตะวันออก ติดต่อกับบ้านป่าเมียง อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง และทางทิศตะวันตกติดต่อกับบ้านธารทอง ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

กำปอง เป็นชื่อดอกไม้ชนิดหนึ่งที่มีในหมู่บ้านจำนวนมาก เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์และภูมิอากาศที่เอื้ออำนวยต่อการเจริญเติบโตของพืชพรรณไม้ ทำให้มีดอกกำปองในพื้นที่นี้เป็นจำนวนมาก ด้วย ต้นกำปองนั้นเป็นไม้ล้มลุก ใบมีขนสากมือ เมื่อนำมาขยี้จะมีกลิ่นหอมมากซึ่งชาวบ้านจะใช้ทาแก้แมลงกัดต่อย ส่วนดอกจะมีขนาดเล็กสีแดงและสีเหลืองผสมกันและเมื่อเข้าสู่ช่วงหน้าหนาวของ ทุก ๆ ปี ดอกกำปองแดงเหลืองก็จะบานสะพรั่ง ละลานตา ประกอบกับในบริเวณที่ตั้งชุมชนนั้นมีแม่น้ำไหลผ่านทำให้ชาวบ้านนำเอาลักษณะเด่นทางธรรมชาติเช่นนี้มาตั้งเป็นชื่อชุมชน เรียกขานกันว่า “บ้านแม่กำปอง”

ความเก่าแก่ของชุมชนแห่งนี้ กล่าวได้ว่า สืบทอดกันมายาวนานกว่า 100 ปี ความยาวนานนี้สะท้อนได้ถึงกระบวนการในการรักษา สืบทอดของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งและยืนหยัดอยู่มาได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ความเป็นมาของชุมชนนั้น เริ่มจากพ่อฮ้อยมา กิ่ง แก้ว ชาวบ้านบ้านดอกแดง อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ ได้ออกเดินทางอพยพเพื่อหาแหล่งทำกิน ปลูกสวนชา สวนเมี่ยง และมาเริ่มต้นตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านปางโตน จากนั้นจึงขยายมาตั้งชุมชนอยู่ที่บ้านแม่กำปองในปัจจุบัน โดยสาเหตุของการโยกย้าย อพยพก็เพื่อหาแหล่งทำกิน ต้องการหาพื้นที่ในการทำสวนเมี่ยงหรือสวนชาเพราะในสมัยก่อนชาวล้านนาจะนิยมนำใบชาไปทำเป็นเมี่ยงกินกัน จนเรียกได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมล้านนาไปเสียแล้ว และด้วยความต้องการพื้นที่เพาะปลูก ทำให้ชาวบ้านบางส่วนในพื้นที่ดอยสะเก็ดที่มีอาชีพปลูกชาทำเมี่ยงอพยพเดินทาง หาพื้นที่ จนมาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่บ้านแม่กำปอง จากครัวเรือนไม่กี่ครัวเรือนก็ชักชวนพี่น้อง เครือญาติมาอยู่ร่วมกันจนขยายกลายเป็นชุมชน โดยปัจจุบันบ้าน

แม่กำปอง จัดพื้นที่อยู่อาศัย โดยชาวบ้านจะตั้งบ้านเรือนแบบดั้งเดิมใช้ไม้เลื้อยจากป่า ไกลๆ บ้าน ประกอบสร้างเป็นตัวบ้านและหลังคา โดยปลูกบ้านเป็นเรือนไม้ชั้นเดียว ใต้ถุนสูง เพื่อใช้สำหรับเก็บของ แต่ปัจจุบันบ้านเรือนบางส่วนก็เริ่มมีรูปแบบสมัยใหม่ มากขึ้น สร้างบ้านสองชั้น ประกอบกับไม้เริ่มมีราคาแพงและเลื้อยได้ยากขึ้นหลังคาจึง มุงด้วยกระเบื้องลอน มีการใช้อิฐก่อแทนฝาผนังชั้นล่างแทน¹⁰

4.1.3 ประชากรและครัวเรือน

การตั้งบ้านเรือนของบ้านแม่กำปองนั้นจะแบ่งออกเป็นป๊อกบ้านหรือปาง ซึ่งหมายถึง กลุ่มบ้านที่อยู่ละแวกเดียวกัน จำนวนทั้งสิ้น 6 ปาง ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยแก้ว อำเภอ แม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วย

1. ปากนอก มีบ้านเรือน 30 หลังคาเรือน
2. ปางกลาง มีบ้านเรือน 19 หลังคาเรือน
3. ปางขอน มีบ้านเรือน 19 หลังคาเรือน
4. ปางโตน มีบ้านเรือน 15 หลังคาเรือน
5. ปางใน 1 มีบ้านเรือน 9 หลังคาเรือน
6. ปางใน 2 มีบ้านเรือน 36 หลังคาเรือน

รวมทั้งสิ้น 128 หลังคาเรือน ประชากรจำนวน 418 คน¹¹

ภาพที่ 4.3 แสดงสภาพหมู่บ้านแม่กำปอง

¹⁰ สุภาวดี ทรวงพรพาณิชย์, เรื่องเล่าของคนแม่กำปอง, (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.), 2548).

¹¹ เรื่องเดียวกัน.

4.1.4 การปกครอง

การปกครองของชุมชนบ้านแม่กำปองมี 2 รูปแบบ คือ

1) การปกครองท้องถิ่น

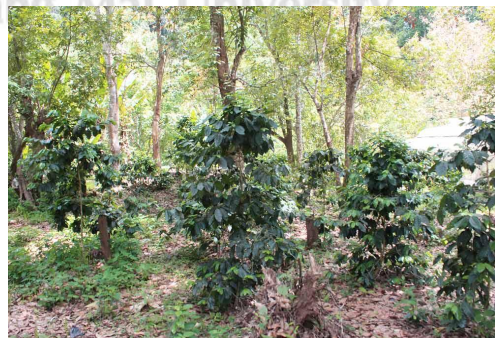
บ้านแม่กำปอง ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน ปกครองโดยมีผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำชุมชน มีกรรมการหมู่บ้าน ประกอบด้วยผู้อาวุโสและทรงคุณวุฒิเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน และฝ่ายต่าง ๆ ซึ่งเป็นการปกครองตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2457

2) การปกครองส่วนท้องถิ่น

บ้านแม่กำปอง หมู่ที่ 3 เป็นชุมชนที่อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว ซึ่งมีนายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว ซึ่งได้มาจากเลือกตั้งของประชาชนในเขตพื้นที่ ทำหน้าที่บริหารจัดการ โครงสร้างพื้นฐาน ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมืองการบริหารเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น รวมถึงการอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และสวัสดิการของประชาชน ซึ่งเป็นการปกครองตามพระราชบัญญัติปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542

4.1.5 สถานที่สำคัญในชุมชนบ้านแม่กำปอง

ป่าไม้ จากสภาพที่เป็นพื้นที่ดอนส่งผลให้บ้านแม่กำปองล้อมรอบไปด้วยป่าไม้ ซึ่งเป็นลักษณะของป่าเบญจพรรณ โดยมีความหลากหลายทางชีวภาพทั้งทางด้านพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ ซึ่งพันธุ์พืชที่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวได้แก่ ดอกเอื้องดิน ดอกเป็นสีม่วงขาว สำหรับสภาพป่าของหมู่บ้านแม่กำปองประกอบด้วย ป่าเมี่ยง และป่าชุมชน ที่ชาวบ้านอนุรักษ์เพื่อความสมดุลของระบบนิเวศน์ และการใช้ประโยชน์ของคนภายในชุมชน

ภาพที่ 4.4 แสดงสภาพโดยรวมของป่าไม้หมู่ 3 บ้านแม่กำปอง

น้ำตกแม่กำปอง น้ำตก แม่กำปองมีต้นกำเนิดจากแหล่งน้ำธรรมชาติในเขตบ้านแม่กำปอง มีความสวยงามไหลลดหลั่นลงมาเป็นระดับรวม 7 ชั้น น้ำมีความใสสะอาด ซึ่งการเดินทางตามเส้นทางท่องเที่ยวจะผ่านน้ำตกก่อนขึ้นไปชมสภาพทิวทัศน์บนดอยม่อนล้าน

ภาพที่ 4.5 แสดงสภาพน้ำตกแม่กำปอง

หินโยกหินคลอน หิน โยกหินคลอนตั้งอยู่ในเขตบ้านธารทอง ตามเส้นทางเข้าสู่หมู่บ้านแม่กำปอง ลักษณะเด่นของหินโยกหินคลอน คือ หินจะโยกคลอนเท่าเดิมไม่ว่าจะผลักแรงขนาดไหน ซึ่งนักท่องเที่ยวให้ความสนใจหินโยกหินคลอนอย่างมาก โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวท้องถิ่นจะอธิษฐานให้สมหวังและผลักให้หินโยก เพื่อให้ตนเองบรรลุในสิ่งที่ตั้งความหวัง

ภาพที่ 4.6 แสดงลักษณะหิน โยกหินคลอน

วัดคันธาพุกษา เป็นวัดเก่าแก่ที่สร้างขึ้น ตั้งแต่ในยุคการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ลักษณะของการก่อสร้างใช้สถาปัตยกรรมแบบเรียบง่ายโดยวิหาร สร้างจากไม้ทั้งหลัง พระอุโบสถตั้งอยู่กลางน้ำ เพื่อใช้เป็นตัวกำหนดเขตเช่นเดียวกับการใช้เสาหินตามหลักของวัดในวัฒนธรรม ภาคกลาง มีพระจำพรรษา 3 รูป

ภาพที่ 4.7 แสดงลักษณะวิหารวัดคันธาพุกษา

4.1.6 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมประเพณี

กิจกรรมทางสังคมของชุมชนแม่กำปอง ที่มีอยู่และแตกต่างจากพื้นที่อื่นจากที่ได้ลงพื้นที่ศึกษา และการสัมภาษณ์คนในพื้นที่ คือ

1) กิจกรรมทางสังคมของชุมชน

จากการศึกษาสำรวจและสัมภาษณ์ประชาชนและผู้เกี่ยวข้องในชุมชนบ้านแม่กำปองถึงกิจกรรมทางสังคมของชุมชน ซึ่งเป็นความร่วมมือและการรวมตัวกันของประชาชนบ้านแม่กำปองดำเนินกิจกรรมที่เป็นเรื่องส่วนรวมหรือสาธารณะ ประโยชน์ที่สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชน ปรากฏมีกิจกรรมทางสังคมของชุมชนที่สำคัญ ๆ ดังนี้

1.1) กลุ่มและคณะกรรมการการท่องเที่ยวบ้านแม่กำปอง

เป็นการจัดการการท่องเที่ยวบ้านแม่กำปอง โดยทางชุมชนจัดการภายใต้ความร่วมมือของภาคประชาชนในชุมชน โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยวแม่กำปองขึ้น ซึ่งคณะกรรมการนี้จะเป็นตัวแทนชาวบ้านในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว การจัดสรรรายได้ และกำหนดแนวทาง

ในการจัดการทรัพยากรของชุมชนร่วมกัน โดยประกอบไปด้วยกรรมการ 9 คน โดยมีโครงสร้างการจัดการดังนี้

- 1) นายพรหมมินทร์ พวงมาลา ประธานกรรมการ
- 2) นายจรัส ไทยสมุทร รองประธาน
- 3) นายยุทธ ชันยา เลขานุการ
- 4) นายสุเทพ กิติคุณ เกรียงไกร
- 5) นายแก้ว กิ่งแก้ว กรรมการ
- 6) นายอนันต์ ไทยกรณ์ กรรมการ
- 7) นายสุรพล กิ่งแก้ว กรรมการ
- 8) นายประดิษฐ์ ถมมา กรรมการ
- 9) นายบุญเลิศ ไทยกรณ์ กรรมการ

1.2) กลุ่มอาชีพ

ปัจจุบันบ้านแม่กำปอง มีกลุ่มอาชีพที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นผลจากการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งกลุ่มอาชีพเหล่านี้ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนการท่องเที่ยวของ ชุมชน และช่วยกระจายผลประโยชน์ของการท่องเที่ยวชุมชนสู่ชาวบ้านทั้งชุมชน กลุ่มที่สำคัญ ได้แก่ กลุ่มสมุนไพร กลุ่มหมอนใบชา และกลุ่มนวดแผนไทย

ภาพที่ 4.8 แสดงลักษณะรูปแบบหมอนใบชา

ภาพที่ 4.9 แสดงกระบวนการทำหมอนใบชาของกลุ่มแม่บ้าน

ภาพที่ 4.10 แสดงลักษณะรูปแบบการแปรรูปสมุนไพร

1.3) กลุ่มสหกรณ์ไฟฟ้าพลังน้ำ

จากการสำรวจของโครงการวิจัยโรงไฟฟ้าพลังน้ำขนาดเล็ก มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พบว่า ทั่วประเทศมีโรงไฟฟ้าพลังน้ำขนาดเล็กที่ใช้ประโยชน์จากลำห้วยเล็ก ๆ ในเขตป่าทั้งสิ้น 59 แห่ง ที่โครงการพัฒนาไฟฟ้าพลังน้ำหมู่บ้านชนบท เข้าไปสนับสนุน โดยกระจายในเขตจังหวัดเชียงใหม่

เชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำปาง ตาก ประจวบคีรีขันธ์ และกาญจนบุรี สถานการณ์ปัจจุบันพบว่ามี 38 โครงการเลิกใช้งานแล้ว ทั้งนี้ เหตุผลที่ต้องยกเลิกไปเพราะเปลี่ยนไปใช้บริการ กฟภ. จำนวน 35 โครงการ เปลี่ยนไปใช้ไฟฟ้าจากก๊าซ ปตท. 1 แห่ง และระบบผลิตไฟฟ้าเสียหายไป 2 โครงการ ส่วนอีก 21 โครงการยังใช้งานอยู่ แบ่งเป็นชุมชนที่ใช้ไฟจากโรงไฟฟ้าของชุมชนเพียงแห่งเดียว 13 โครงการ และชุมชนที่ใช้ไฟจากโรงไฟฟ้าพลังน้ำของชุมชนควบคู่ไปกับของ กฟภ. 8 โครงการ ส่วนอีก 2 โครงการ กำลังเตรียมขายไฟที่ชุมชนผลิตได้ให้กับ กฟภ. โดยหมู่บ้านแม่กำปอง เป็น 1 ใน 2 ชุมชนที่กำลังรอการตอบรับซื้อไฟเข้าสู่ระบบอย่างเป็นทางการ เพราะประสบผลสำเร็จการทดลองเชื่อมต่อกับสายส่ง กฟภ. เรียบร้อยพร้อมที่จะขายให้กับ กฟภ. ตามระเบียบการสนับสนุนให้ผู้ผลิตไฟฟ้าขนาดเล็กมาก (Very Small Electricity Produce : VSPP) จากแหล่งพลังงานหมุนเวียนสามารถขายไฟฟ้าเข้าสู่ระบบสายส่งของ กฟภ. และการไฟฟ้านครหลวง (กฟน.) ได้โดยตรงของสำนักงาน โยบายและแผนพลังงาน (สนพ.) กระทรวงพลังงานหากสหกรณ์สามารถขายไฟสู่ระบบได้ จะรายได้ตกเดือนละไม่ต่ำกว่า 10,000 บาท รายได้นี้จะสามารถสร้างสวัสดิการให้กับชุมชนได้อย่างมาก ที่สำคัญยังชี้ให้เห็นว่าชุมชนร่วมกันรักษาป่าไม้ มีน้ำในการปั่นไฟสามารถพึ่งตนเองได้

ประโยชน์ของโรงไฟฟ้าพลังน้ำโรงไฟฟ้าพลังน้ำ มีประโยชน์หลายด้าน เช่น น้ำที่ปล่อยผ่านเครื่องกังหันน้ำจะเกิดผลประโยชน์ทางการผลิตไฟฟ้า น้ำที่กักเก็บไว้ในฤดูฝนจะเกิดประโยชน์ทางด้านบรรเทาอุทกภัยได้ส่วนหนึ่ง พอถึงฤดูแล้งสามารถปล่อยน้ำที่เก็บกักไว้ให้เกิดประโยชน์ทางด้านชลประทาน และน้ำที่กักเก็บไว้ในอ่างเก็บน้ำจะเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลา จึงได้ประโยชน์ทางด้านประมงตามมา นอกจากนี้เขื่อนเป็นแหล่งท่องเที่ยว และเมื่อมีเขื่อนประชาชนในบริเวณโครงการมีความสะดวกสบายมากขึ้น ผลประโยชน์ต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น บางอย่างสามารถตีค่าเป็นตัวเงินหรือตัวเลขได้ บางอย่างไม่สามารถกำหนดเป็นตัวเงินหรือตัวเลขได้ในการวิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์ จึงต้องแยกการประเมินผลประโยชน์ที่ได้จากโครงการ ออกเป็น 3 ส่วน คือ

(1) ส่วนที่สามารถตีค่าเป็นตัวเงินได้ ผลประโยชน์ทางด้านผลิตไฟฟ้า ไม่อาจคิดจากราคาขายกระแสไฟฟ้าโดยตรง เพราะโครงสร้างราคาขายกระแสไฟฟ้าในปัจจุบัน เป็นราคาเฉลี่ยของพลังงานไฟฟ้า (Energy) อย่างเดียว ไม่มีราคาค่ากำลังไฟฟ้าหรือพลังไฟฟ้า (Power) หากใช้ราคาเฉลี่ยของพลังงานไฟฟ้าปัจจุบันมาคิดเป็นผลประโยชน์ของโครงการไฟฟ้าพลังน้ำ โดยเฉพาะโรงไฟฟ้าประเภท Peaking Plant แล้ว จะทำให้ดูเหมือนว่าโครงการดังกล่าวไม่คุ้มทุน ทั้ง ๆ ที่จำเป็นจะต้องมีโครงการหลักเกณฑ์ที่นำมาคิดผลประโยชน์แทน เรียกว่า Alternative Cost Approach

หลักเกณฑ์ดังกล่าวกำหนดว่า ผลประโยชน์ทางการผลิตไฟฟ้าของโครงการไฟฟ้าพลังน้ำ ก. คือ ค่าลงทุนของโครงการอื่นที่สูงถัดไปจากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำ ก. โดยที่โครงการทั้งสองสามารถสนองความต้องการทางด้านไฟฟ้าเหมือนกันการที่จะดูว่า สามารถตอบสนองความต้องการทางด้านไฟฟ้าได้เหมือนกัน กำหนดได้จากขนาดของโรงไฟฟ้าพลังน้ำนั้นว่า จะเป็นขนาดเล็ก (ต่ำกว่า 5 เมกะวัตต์) กลาง (6 ถึง 100 เมกะวัตต์) หรือใหญ่ (สูงกว่า 100 เมกะวัตต์) และประเภทของอ่างเก็บน้ำว่าจะเป็นแบบอ่างเก็บน้ำ (Reservoir Type) แบบอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก (Pondage Type) แบบอ่างเก็บน้ำเล็กมาก (Run-of-River Type) เมื่อทราบขนาดของโรงไฟฟ้าและแบบอ่างเก็บน้ำแล้ว ก็ทราบคุณสมบัติของโรงไฟฟ้าที่จะเดินเครื่องในระบบไฟฟ้ารวมได้ เช่น เป็น Peaking Plant, Base Plant หรือ Isolates System เป็นต้น จากนั้นก็จะทราบว่าผลประโยชน์ทางด้านผลิตไฟฟ้าเป็นอย่างไร

(1.1) ผลประโยชน์ทางด้านประมงในอ่างเก็บน้ำ ใช้หลักเกณฑ์ง่าย ๆ ทั่วไป คือ จากการมีอ่างเก็บน้ำ จึงคาดว่าจะมีปริมาณปลาเพิ่มขึ้น ซึ่งผลประโยชน์ทางด้านประมงที่ได้รับ คือ มูลค่าปลาที่คาดว่าจะจับได้จากอ่างเก็บน้ำหักด้วยค่าใช้จ่ายในการจับปลา เช่น ค่าเครื่องมือจับปลา รวมทั้งค่าซ่อมและค่าดำเนินการเป็นต้น

(1.2) ผลประโยชน์ด้านชลประทานให้หลักเกณฑ์ของมูลค่าผลประโยชน์สุทธิที่เพิ่มขึ้นจากการที่มีโครงการไฟฟ้าพลังน้ำขึ้นมาเทียบกับก่อนมีโครงการ โดยที่เมื่อมีการพัฒนาโครงการไฟฟ้าพลังน้ำและ

ระบบชลประทานแล้วเสร็จ ผลผลิตต่อไร่จะสูงขึ้น เนื่องจากสามารถส่งน้ำได้สม่ำเสมอ และระบายน้ำออกได้รวดเร็วเมื่อเกิดน้ำท่วม เป็นต้น นอกจากนี้ในแต่ละปียังสามารถทำการเพาะปลูกได้มากกว่าก่อนมีการพัฒนาโครงการ โดยอาจจะเพิ่มการเพาะปลูกพืชได้อีก 1-2 ครั้ง ต่อปีก็ได้

(2) ส่วนที่สามารถให้ค่าเป็นตัวเลขได้ ได้แก่ ผลประโยชน์ทางบรรเทาอุทกภัย การท่องเที่ยว และการจ้างงาน เป็นต้น

(2.1) ผลประโยชน์ทางการบรรเทาอุทกภัยเมื่อสร้างเขื่อนแล้วเสร็จจะก่อให้เกิดอ่างเก็บน้ำ ซึ่งสามารถเก็บกักน้ำในฤดูน้ำหลากได้จำนวนหนึ่ง ทรัพย์สิน ได้แก่ บ้านเรือนและแหล่งทำมาหากินของราษฎรท้ายเขื่อนซึ่งเคยประสบอุทกภัยก่อนมีเขื่อน จะมีบางส่วนได้รับผลกระทบกระเทือนน้อยลง ตัวอย่างเช่น ก่อนสร้างเขื่อนมีพื้นที่ทำมาหากินของราษฎรจำนวน 2,000 ไร่ และบ้านเรือน 50 ครอบครัว ได้รับผลกระทบจากอุทกภัยเป็นเวลาระหว่าง 1-3 วัน แต่เมื่อมีเขื่อนแล้วสภาพความรุนแรงได้ลดลงเหลือเพียง 1-3 วัน เป็นต้น

(2.2) ผลประโยชน์ทางการท่องเที่ยว เมื่อก่อสร้างเขื่อนแล้วเสร็จ จะก่อให้เกิดอ่างเก็บน้ำในธรรมชาติที่สวยงามอันเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ แหล่งหนึ่งและนักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปชมความงามตามธรรมชาติในบริเวณ อ่างเก็บน้ำได้สะดวก การวิเคราะห์ผลประโยชน์ก็เป็นเพียงคาดคะเนว่าจะมีนักท่องเที่ยวไปเขื่อนดังกล่าวจำนวนเท่าไร

(2.3) ผลประโยชน์ทางการจ้างงาน การก่อสร้างเขื่อนแต่ละแห่งจะต้องใช้แรงงานจำนวนมากและเป็นระยะเวลาหลายปี จึงคาดได้ว่าผลประโยชน์ทางการจ้างงาน ได้แก่การจ้างแรงงานประมาณกี่คน เป็นต้น

(3) ส่วนที่ไม่สามารถตีค่าเป็นตัวเลขได้

(3.1) พลังงานไฟฟ้าจากพลังน้ำได้มาจากวิธีการผลิตที่สะอาด และไม่ก่อให้เกิดมลพิษมากเหมือน โรงไฟฟ้าพลังความร้อนที่ใช้ถ่านหินหรือน้ำมันเตาเป็นเชื้อเพลิง

(3.2) การที่ประชาชนมีความเป็นอยู่สะดวกสบายขึ้นกว่าเดิม หลังการก่อสร้างโครงการอันเนื่องมาจาก มีถนนใช้ติดต่อกับในเมือง มีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้เป็นตัว¹²

พ.ศ.2522 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จ พระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรหมู่บ้านแม่กำปอง ทรงพบว่า ราษฎรมีความเดือดร้อนเนื่องจากไม่มีไฟฟ้าใช้ ราษฎรจึงขอพระราชทานไฟฟ้า จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพ.ศ.2525 โครงการพัฒนาไฟฟ้าพลังน้ำชนบท จ.เชียงใหม่ ได้สนับสนุนงบประมาณในการจัดซื้อเครื่องกำเนิดไฟและวัสดุอุปกรณ์ ก่อสร้างก่อตั้งโรงไฟฟ้าพลังน้ำ หมู่บ้านแม่กำปอง 1 ขึ้น โดยกำลังการผลิตไฟฟ้า 20 กิโลวัตต์ ทำให้ในปี 2526 ราษฎรมีไฟฟ้าใช้ครั้งแรก

พ.ศ.2526 โครงการพัฒนาไฟฟ้าพลังน้ำชนบท จ.เชียงใหม่ ได้มอบโรงไฟฟ้าให้ชุมชนดูแลจัดการพร้อมทั้งให้ความรู้ในการควบคุมบำรุงรักษาระบบกำเนิดไฟฟ้าต่อมา ชุมชนได้จัดตั้ง “สหกรณ์ไฟฟ้าพลังน้ำ บ้านแม่กำปอง” ขึ้นเพื่อเป็นสถาบันการเงินในการบริหารจัดการเกี่ยวกับไฟฟ้าของชุมชน โดยมีคนในชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการ

พ.ศ.2530 ชุมชนได้จัดตั้งโรงไฟฟ้าแม่กำปอง 2 ขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องจากเกิดไฟฟ้าดับและตกบ่อย เพราะปริมาณการใช้ไฟฟ้าของชุมชนเพิ่มมากขึ้น โดยกำลังการผลิต 20 กิโลวัตต์

พ.ศ. 2537 ชุมชนได้จัดตั้งโรงไฟฟ้าแม่กำปอง 3 ขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องจากปริมาณการใช้ไฟฟ้าของชุมชนและหมู่บ้านที่ใกล้เคียงมาขอใช้ไฟฟ้าเพิ่มมากขึ้น โดยกำลังการผลิต 40 กิโลวัตต์

¹² การวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนของการขนานระบบสำหรับโรงไฟฟ้าพลังน้ำแม่กำปอง โครงการ 3 เข้ากับเครือข่ายของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค.มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554

โครงการ โรงไฟฟ้า	จัดตั้งเมื่อ	สร้างเสร็จ/ เริ่มใช้	ก่อสร้างโดย	กำลังการผลิต ไฟฟ้า (kW)	จำนวนการผลิต ไฟฟ้า (หน่วย/ปี)
แม่กำปอง 1	พ.ศ. 2525	พ.ศ. 2526	พพ.	20	175,200
แม่กำปอง 2	พ.ศ. 2530	พ.ศ. 2530	พพ.	20	
แม่กำปอง 3	พ.ศ. 2537	พ.ศ. 2537	พพ.	40	245,280

ภาพที่ 4.11 ตารางแสดงกำลังการผลิตของโรงไฟฟ้าแม่กำปอง¹³

ภาพที่ 4.12 แสดงลักษณะโรงไฟฟ้าพลังน้ำของหมู่บ้านแม่กำปองใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

¹³ เรื่องเดียวกัน

2) ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนบ้านแม่กำปอง

ชุมชนป่าเมียง เป็นชุมชนที่มีการผสมผสานระหว่างขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชาวล้านนา โดยแต่ละประเพณีจะมีเอกลักษณ์ของตนเอง และเน้นการสร้างสามัคคี รวมถึงการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันในชุมชนด้วยกัน ประกอบด้วย การฮ้องขวัญ(เรียกขวัญ) พิธีตานข้าวใหม่ (ใส่บาตรข้าวสารและข้าวสุกหลังฤดูเก็บเกี่ยว) มีในช่วงเดือนสี่เป็งหรือเดือนมกราคม ตานก๋วยสลาก(ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว) มีในช่วงเดือนสิบสองเป็งหรือเดือนกันยายนของทุกปี

2.1) การฮ้องขวัญ(เรียกขวัญ)

พิธีกรรมลักษณะนี้อยู่บนรากฐานความเชื่อทางวัฒนธรรมในวิถีชีวิตของคนไทยในทุกท้องถิ่นแต่มีการปรับเปลี่ยนไปตาม วัฒนธรรมเฉพาะของท้องถิ่นนั้น คำว่า “ขวัญ” หมายถึง ผมหหรือชนที่ขึ้นเวียนเป็นก้นหอย สิ่งที่ไม่เป็นตัวตน เชื่อกันว่ามีอยู่ประจำชีวิตของคนมาตั้งแต่เกิด ถ้าขวัญอยู่กับตัว ก็จะเป็นสิริมงคล เป็นสุขสบาย จิตใจมั่นคง ถ้าตกใจหรือเสียขวัญ ขวัญก็จะออกจากร่างไป ซึ่งเรียกว่า ขวัญหาย ขวัญหนี ขวัญบิน เป็นต้น ทำให้คนได้รับผลร้ายต่างๆ และอนุโลมใช้ไปถึงสัตว์หรือสิ่งของบางอย่าง เช่น ช้าง ม้า ข้าว เรือ ฯลฯ ว่ามีขวัญเช่นเดียวกับคนเหมือนกัน

ชาวล้านนามีความเชื่อกันว่าขวัญจะอยู่ประจำตัวเป็นพลังที่ช่วยในการปกป้องรักษาเจ้าของขวัญให้มีความอยู่เย็นเป็นสุขไม่เจ็บไม่ป่วย แต่เมื่อใดที่ขวัญอ่อนลงหรือออกจากร่างจะเป็นเหตุให้สภาวะของร่างกายและจิตใจของเจ้าของขวัญรู้สึกเสียใจ ตกใจ ท้อใจ อาจเรียกได้ว่า ขวัญหาย ขวัญหนีดีฝ่อ ขวัญเสียหรือเสียขวัญ ทำให้เจ้าของขวัญเจ็บป่วย กินไม่ได้นอนไม่หลับ ไม่มีกำลังใจ ในดำเนินชีวิต ถ้าต้องการให้ขวัญกลับคืนสู่ตัวและชีวิตเป็นปกติสุข จำเป็นต้องทำ พิธีฮ้องขวัญ และ โอกาสที่ใช้ในการฮ้องขวัญมีหลายลักษณะ เช่น การฮ้องขวัญเกี่ยวกับคน ได้แก่ การเรียกขวัญคนเจ็บไข้ได้ป่วย ขวัญคนที่ประสบอุบัติเหตุ ขวัญเด็ก ขวัญสามเณร ขวัญนาค ขวัญบ่าวสาว ขวัญผู้ใหญ่ที่เคารพ การฮ้องขวัญของผู้ที่มีการเปลี่ยนผ่านสถานภาพ (เปลี่ยนตำแหน่งหน้าที่ การงาน เปลี่ยนที่อยู่อาศัย จบการศึกษา) การฮ้องขวัญผู้มาเยือนเป็นการสร้างความสัมพันธ์ให้เกียรติแขกที่มาเยือน การฮ้องขวัญ หลังจากการทำเกษตรที่ใช้แรงงานแล้ว เป็นการแสดงความกตัญญูและการ

ขอขมาลาโทษได้แก่ ขวัญข้าวขวัญควาย และการร้องขวัญสิ่งของเพื่อเสริมสร้างความอุ่นใจแก่เจ้าของผู้ใช้ ได้แก่ ขวัญบ้าน ขวัญเสาเรือน ขวัญเกวียน เป็นต้น ในที่นี้หมู่บ้านแม่กำปองมีการร้องขวัญผู้มาเยือนเป็นการสร้างความสัมพันธ์ให้เกียรติแขกที่มาเยือนท่องเที่ยวค้างแรมในหมู่บ้าน โสมสเดย์ “ร้องขวัญหรือเรียกขวัญ” ก็คือพิธีเรียกขวัญนั่นเอง จะทำให้มีจิตใจอันไม่สงบ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะต้องทำพิธีร้องขวัญหรือเรียกขวัญขึ้นเพื่อรับขวัญให้กลับคืนมาโดยสมบูรณ์ และการทำพิธีร้องขวัญนี้ นอกจากคนที่ประสบกับการดังกล่าว ก็มีคนเจ็บไข้ได้ป่วยที่จะต้องล้มหมอนนอนเสื่อเป็นเวลาแรมเดือนก็จะมีจิตใจ อ่อนไหว ก็จะต้องทำพิธีเรียกขวัญด้วย ในการประกอบพิธีร้องขวัญของบ้านแม่กำปอง ต้องอาศัยผู้ที่มีภูมิความรู้ความชำนาญในการจัดพิธีกรรม โดยผู้ประกอบพิธีส่วนใหญ่เป็นเพศชายและผ่านการบวชมาแล้ว เรียกว่า หมอขวัญ อาจารย์วัด (ปู่วัด) พ่อหนาน ทำหน้าที่เป็นผู้เรียกขวัญใช้บทเรียก ขวัญที่มีเนื้อหาปรากฏภาพไหวพริบ โน้มน้ำวเชษฐชวนให้ขวัญกลับเข้ามามีสำเนียงน้ำเสียงสุภาพอ่อนโยน มีภาษาบาลีประกอบบ้างเพียงเล็กน้อยเพื่อเพิ่มความขลังและศักดิ์สิทธิ์ของพิธี การ “ร้องขวัญ” จะต้องทำบายศรีทำนองเดียวกับบายศรีปากชาม แต่ทางเหนือนิยมทำบายศรีในขัน หรือที่เรียกว่า “สะหลุง” ทำด้วยเงินหรือเครื่องเงินและมีพานรองรับอีกชั้นหนึ่ง มีข้าวปั้น กล้วย 1 ใบ ไข่ต้ม 1 ลูก และดอกไม้รูปเทียน และด้ายขาวสำหรับผูกมือ การทำบายศรีนี้เห็นนิยมใช้ในการทำบุญอื่นๆ เช่น ขึ้นเรือนใหม่ แต่งงาน เป็นต้น การทำพิธีก็ต้องมีอาจารย์เป็นผู้กล่าวคำร้องขวัญด้วยสำนวนโวหารแบบโบราณ ที่เกจิอาจารย์แต่งไว้อย่างคล้องจองและมีท่วงทำนองการอ่านอย่างน่าฟัง เพื่อให้คนที่ได้รับการ “ร้องขวัญ” เกิดกำลังใจขึ้น โวหารในการ “ร้องขวัญ” ก็มีอยู่ว่า ขวัญทั้ง 32 ขวัญนั้นอยู่ในตัวบุคคลที่ไหนบ้าง และหากขวัญแห่งใดหายไปก็ขอให้กลับคืนมาอยู่กับเนื้อกับตัวเสีย การอ่านโองการประมาณ 10-15 นาทีก็จบ แล้วอาจารย์ก็จะผูกมือให้ โดยผูกมือข้างซ้ายก่อน มีความว่า มัดมือซ้ายขวัญมา มัดมือขวาขวัญอยู่ ขอให้ขวัญจงกลับมาอยู่กับเนื้อกับตัวอย่าล่องลอยไปไหนอีก และขอให้มีความสุขนั้นยืนยาวตลอดไปเทอญ เป็นจบพิธี การผูกมือต้องผูกทั้งสองข้าง บางคนก็จะผูกติดตัวไว้ถึง 3 วันจึงเอาออก แต่เด็กๆ เห็นผูกจนด้ายดิบสีขาวกลายเป็นสีดำไปก็มี

ภาพที่ 4.13 แสดงพิธีกรรมฮ้องขวัญของชาวบ้าน

2.2) พิธีदानข้าวใหม่ (ใส่บาตรข้าวสารและข้าวสุกหลังฤดูเก็บเกี่ยว)

วันเดือน 4 เหนือ ขึ้น 15 ค่ำ หรือเรียกว่าเดือน 4 เป็งเป็นประเพณีทานข้าวใหม่ และदानข้าวจี ข้าวหลาม ชาวลานนาไทยได้ถือเป็นประเพณีทำตลอดจนถึงทุกวันนี้ คือ เราจะต้องทำไร่นาข้าวก่อนจึงจะมีข้าวใหม่ทานได้ การทำนาได้ทำสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ สืบสานกันมาถึงลูกถึงหลาน ล้วนแต่มีการทำไร่นากันทุกบ้านเรือน จะมีมากมีน้อยก็ตามฐานะของตน ผู้ไม่มีนาก็ได้เป็นเช่านาเขาทำบ้าง ไปรับจ้างเขาทำก็มีมาก เพื่อได้มาให้เพียงพอแก่ครอบครัว ถือเป็นอาชีพของคนลานนา ส่วนอาชีพอื่นเป็นอาชีพเสริม เมื่อถึงเดือน 4 เป็ง ประเพณีदानข้าวใหม่ ประชาชนก็นำข้าวเปลือกข้าวสารใหม่ ข้าวหลาม ข้าวจี ข้าวต้ม ขนมจ็อก อาหาร น้ำตาล น้ำอ้อยไปใส่บาตร เนื่องจากหมู่บ้านนี้มีพื้นฐานความเชื่อมาจากพื้นราบจึงทำให้มีพิธีนี้อยู่ แต่เปลี่ยนจากการปลูกข้าวเป็นนาเมืองไปแลกข้าวมากินและใช้ในพิธีกรรมนี้ด้วยเพื่อเป็นการถวายข้าวให้แก่พระที่จำวัดในหมู่บ้านแม่กำปองให้มีข้าวใช้ในช่วงเข้าพรรษา

2.3) ดานก้วยสลาก(ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว)

ประเพณีदानก้วยสลาก เป็นประเพณีที่มีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลได้มีการปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงรุ่นคุณปู่-ย่า/ตา-ยาย/พ่อ-แม่ และลูกหลานในปัจจุบัน เรื่องมีอยู่ว่ามีนางยักษ์ผิวดำคนหนึ่งมักจะเบียดเบียน ผู้คนอยู่เสมอ ครั้นได้ฟังธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว นางก็บังเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในสัจธรรมที่โศคร้ายก็กลับเป็นผู้เอื้ออารีแก่คนทั่วไปจนผู้คนต่างพากันซาบซึ่งในมิตร

ไมตรีของนางยักษ์ผีนั่น ถึงกับนำสิ่งของมาแบ่งปันให้ แต่เนื่องจาก
สิ่งของที่ได้รับมีจำนวนมาก นางยักษ์ผีนึงนำสิ่งของเหล่านั้นมาทำเป็น
สลากภัต แล้วให้พระสงฆ์/สามเณร จับสลากด้วยหลัก อุปโลกนกรรม คือ
สิ่งของที่ถวาย มีทั้งของของมีราคามากและมีราคาน้อยแตกต่างกันไปตามแต่
โชคของผู้ได้รับ การถวายแบบจับสลากของนางยักษ์ผีนึงนับเป็นครั้งแรก
ของประเพณีทำบุญสลากภัตในพุทธศาสนา [दानกัวยสลาก/दानสลาก/กิน
ข้าวสลาก/กินกัวยสลากหรือกินสลาก] ล้วนแล้วแต่เป็นภาษาของชาวถิ่น
ล้านนาที่มักมีการเรียกขานแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น แต่ความหมายนั้น
เหมือนกัน โดยหลักการอาจจะแตกต่างกันไปบ้างในเรื่องของรายละเอียดถ้า
เป็นภาษาไทยกลางเรียกว่า "สลากภัต" ประเพณี "दानกัวยสลาก" หรือ
"สลากภัต" ของชาวล้านนานิยมปฏิบัติกันตั้งแต่เดือน 12 เหนือถึงเดือนยี่
เหนือหรือตั้งแต่เดือนกันยายนถึงเดือนตุลาคมของทุกปี สาเหตุที่ถือปฏิบัติ
กันเช่นนี้ก็เพราะว่า เป็นช่วงที่ชาวบ้านได้ทำนาจนเสร็จแล้ว หุุดพักผ่อน
พระสงฆ์ก็จำพรรษาอยู่วัดไม่ได้ไปไหน ดังนั้นการदानกัวยสลากในช่วงนี้จึง
เท่ากับว่าได้สงเคราะห์คนยากคนจน เป็นสังฆทานได้กุศลแรง ก่อนจะถึง
วันदानกัวยสลาก 1 วันเขาเรียก "วันดา" หรือ "วันสุกดิบ" วันนี้จะเป็นที่
ชาวบ้านได้จัดเตรียมข้าวของไม่ว่าจะเป็นของกินหรือของใช้ต่าง ๆ สำหรับที่
จะนำมาจัดดาใส่กัวยสลากและวันนี้มักจะมีญาติสนิทมิตรสหายที่อยู่ต่างบ้าน
มาร่วมจัดดาสลากด้วย ซึ่งถือเป็นประเพณีที่จะได้ทำบุญร่วมกันผู้ชายจะเป็น
คนสานกัวยสลาก (ตะกร้า) สำหรับที่จะบรรจุใส่ของกินของใช้ต่าง ๆ กัวยจะ
กรูด้วยใบตอง/หรือตองจี่กุ่มเมื่อรวบปากกัวยมัดเสร็จเรียบร้อยแล้วจะมีไม้
ไผ่เหลาเป็นก้านเล็กๆ สำหรับเสียบสตางค์/กล่องไม้ขีดไฟ/บุหรี เพื่อทำเป็น
ยอดกัวยสลากจะมากน้อยบ้างตามแก่กำลังศรัทธาและฐานะ

ภาพที่ 4.14 แสดงลักษณะของกำยสล้าก

4.1.7 เศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ

ชุมชนป่าเมี่ยงปัจจุบันมีผู้คนอาศัยอยู่ในชุมชนไม่หนาแน่นเมื่อเทียบกับเมื่อครั้งที่เจริญรุ่งเรืองจากการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าเกี่ยวกับเมี่ยงในอดีต ผู้คนส่วนใหญ่ยังประกอบอาชีพเพราะปลูกและประกอบกิจการของตนเองที่เกี่ยวกับเมี่ยงแต่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบจากเดิมที่ผลิตเมี่ยงเองตั้งแต่การเก็บผลผลิตเพาะปลูกจนไปถึงกระบวนการหมักเอง ก็เป็นการแบ่งส่วนทำไม่หมักเมี่ยงเองแต่จะเป็นการรวมรวมหมักใบเมี่ยงที่ผู้ที่รวบรวมรับซื้อ แต่โดยส่วนมากแล้วผู้คนรุ่นใหม่ภายในชุมชนนิยมออกไปทำงานนอกชุมชนเช่นการรับจ้างหรือการออกไปเปิดกิจการยังแหล่งอื่นหรือไปศึกษาต่อที่ในต่างจังหวัด โดยภายในชุมชนมีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวและส่งเสริมการขายของกิจการภายในชุมชนป่าเมี่ยงซึ่งเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนค่อยๆ พ้นขึ้นมาอีกครั้ง ภายในชุมชนและบริเวณโดยรอบชุมชนยังมีระบบสาธารณูปโภคที่รองรับผู้คนภายในชุมชนอย่างทั่วถึงทั้งระบบไฟฟ้า ระบบประปา ระบบการคมนาคม ถนนลาดยางและถนนคอนกรีตที่อำนวยความสะดวกให้กับชุมชน รวมไปถึงร้านค้าสะดวกซื้อ 3 แห่ง ร้านอาหาร 2 แห่ง ร้านกาแฟ 5 แห่ง วัด 1 แห่ง โรงเรียน 1 แห่ง มีลานจอดรถขนาดใหญ่ภายในโรงเรียนและวัด ที่สร้างความสะดวกสบายให้กับชุมชนและผู้คนที่เข้ามาเยี่ยมชมชุมชนได้เป็นอย่างดี

4.1.8 วิเคราะห์ศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนชุมชน

ศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนป่าเมี่ยง

ศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนป่าเมี่ยง สะท้อนให้เห็นได้จากกิจกรรมด้านวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น เช่น การฮ้องขวัญ(เรียกขวัญ) พิธีตานข้าวใหม่ (ใส่บาตรข้าวสารและข้าวสุกหลังฤดูเก็บเกี่ยว) มีในช่วงเดือนสี่เป็งหรือเดือนมกราคม ตามทิวสลาท(ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว) มีในช่วงเดือนสิบสองเป็งหรือเดือนกันยายนของทุกปี ด้านกิจกรรมทางสังคมของชุมชน ของการท่องเที่ยวชุมชนป่าเมี่ยง มีการปกครองและการจัดการความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้าน โดยระบบจัดตั้งกรรมการชุมชนเป็นตัวแทนชาวบ้าน มีผู้นำที่มีบทบาทได้รับการเคารพยกย่องจากคนในชุมชน สมาชิกมีความผูกพันกลมเกลียวเพราะมีความเคารพนับถือในผีบรรพบุรุษเดียวกันคือ การนับถือผีปู่-ย่า เดียวกัน ทั้งนี้การที่ชุมชนแสดงออกซึ่งความเคารพ เชื่อถือ และศรัทธาบนพื้นฐานความเชื่อทางศาสนาและจิตวิญญาณในอุดมคติหรือค่านิยมอันเดียวกัน รวมทั้งคติความเชื่อศรัทธาในพระพุทธศาสนา สิ่งเหล่านี้หล่อหลอมให้สมาชิกชุมชน “เป็นคนบ้านเดียวกัน” อยู่ร่วมกันด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลและประนีประนอม ผสมกลมกลืนในที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตกาล นำมาซึ่งความสงบสุขของชุมชน ทำให้ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนล้วนประสบผลสำเร็จ บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชุมชนตั้งไว้ ชาวบ้านมีบทบาทในกระบวนการดำเนินกิจกรรมของชุมชนทุกขั้นตอน ชุมชนพยายามและใช้ศักยภาพของตนเองที่มีอยู่นำมาเพื่อค้นหาปัญหา ร่วมแก้ไขปัญห และพัฒนากิจกรรมภายในชุมชนสะท้อนให้เห็นการมีส่วนร่วมของชุมชน มีความสำคัญ และตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมและประเพณีที่สืบทอดมาแต่อดีต นำไปสู่ความเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นตนเอง ส่วนกิจกรรมของชุมชนทางสังคม ต่างก็อาศัยศักยภาพของชุมชนเป็นหลักในการขับเคลื่อนกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมที่สร้างความยินดีกับบุคคลระดับครัวเรือน การเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ใส่ใจ และช่วยเหลือกันและกันในยามทุกข์ยากอย่างงานศพ หรือความพร้อมเพรียงและต่อเนื่องในการงานของส่วนรวม เช่น งานบำเพ็ญประโยชน์ ล้วนนำมาซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเข้มแข็ง รวมถึงข้อปฏิบัติตน ขนบธรรมเนียมประเพณี กฎหมู่บ้าน การดำรงชีวิต การจัดการความสัมพันธ์กับผู้อื่นด้วยความเต็มใจ

นอกจากกิจกรรมด้านวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น และกิจกรรมทางสังคมของชุมชนป่าเมี่ยงที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนป่าเมี่ยงแล้ว ผู้ศึกษาขอ

ยกตัวอย่างที่ชี้ชัดถึงศักยภาพความเข้มแข็งของชุมชนบ้านใหม่ ในตัวอย่าง “โครงการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ที่ทำในชุมชน ที่สะท้อนชัดเจนถึงความร่วมมือ” ในเรื่อง การระบบการจัดการเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ส่งเสริมให้คนในชุมชนมีระบบการคิดและวางแผนในการรับมือกับนักท่องเที่ยวต่างถิ่นอย่างเป็นระบบและมีส่วนร่วมด้วยกันภายในชุมชนเอง ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย และมีการแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นร่วมกันภายในชุมชน

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงวิเคราะห์และสรุปจากตัวอย่างที่ยกมาได้ว่า ชุมชนป่าเมี่ยง มีศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชน โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้เป็นกลไกสำคัญ นั่นก็คือ

1. ชุมชนป่าเมี่ยงมีกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และผู้เกี่ยวข้อง มีความเป็นอิสระในการตัดสินใจได้อย่างเต็มภาคภูมิโดยไม่มีอิทธิพลจากภายนอกมากำกั้วก่าย มีความสามารถในการจัดการได้ และสร้างผลผลิตในชุมชนได้ (โดยเฉพาะทางวัฒนธรรม) มีตัวชี้วัดของตัวแปรตามคือ การช่วยเหลือตนเอง การพึ่งพาตนเอง โดยอาศัยศักยภาพของชุมชน คือ คุณภาพ ปริมาณ เวลา และสถานที่ ที่สามารถวัดได้
2. ชุมชนป่าเมี่ยงมีปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ ความสามัคคี ความซื่อสัตย์ วิธีการจัดการ กระบวนการกลุ่ม โดยมีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ สังคม และบริบทเป็นของตนเอง
3. ชุมชนป่าเมี่ยงมีปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ ครุภูมิปัญญาท้องถิ่น นักวิชาการ สภาวัฒนธรรมจังหวัดและอำเภอ ที่จะเสริมสร้างองค์ความรู้ ส่งเสริม สนับสนุน หลักการบริหารจัดการทางวัฒนธรรม ทั้งภาครัฐและเอกชน โดยอยู่บนพื้นฐานโครงการหรือกิจกรรมของชุมชน เป็นการช่วยเหลือด้วยการบริการที่เปี่ยมไปด้วยความเอื้ออารีย์และมิตรภาพ

4.2 การศึกษาป่าเมี่ยง การทำเมี่ยง และภูมิทัศน์วัฒนธรรมของป่าเมี่ยง ชุมชนบ้านแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

หัวข้อนี้เป็นการศึกษาในรายละเอียดของป่าเมี่ยง การทำเมี่ยง และภูมิทัศน์วัฒนธรรมของป่าเมี่ยง ชุมชนบ้านแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้ทราบถึงประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต สภาพแวดล้อม และสังคมวัฒนธรรมของชุมชนป่าเมี่ยงและการผลิตเมี่ยงของชุมชนบ้านแม่กำปอง

อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ ตลอดจนคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม สภาพปัญหา และความเหมาะสมด้านต่างๆของชุมชนป่าเมี่ยง บ้านแม่กำปอง ในการเป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยใช้วิธีการศึกษาแบบสำรวจ สัมภาษณ์ และการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) จากประชาชน ผู้นำชุมชน และผู้รู้ในท้องถิ่น ซึ่งผลการศึกษามีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.2.1 ที่ตั้งและลักษณะภูมิประเทศของป่าเมี่ยง

บ้านแม่กำปอง ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 3 ต.ห้วยแก้ว อ.แม่อน จ.เชียงใหม่ มีลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่ร้อยละ 98 เป็นเขตภูเขาเนินเขา สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,300 เมตร มีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำลำธาร และมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับ แม่น้ำลาย ต.ห้วยแก้ว อ.แม่อน จ.เชียงใหม่

ทิศใต้ ติดกับ บ้านแม่รวม ต.ออนเหนือ อ.แม่อน จ.เชียงใหม่

ทิศตะวันออก ติดกับ อ.เมืองปาน จ.ลำปาง

ทิศตะวันตก ติดกับ บ้านธารทอง ต.ห้วยแก้ว อ.แม่อน จ.เชียงใหม่

หมู่บ้านแม่กำปอง เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในพื้นที่สูง เป็นเนินเขาและอยู่ในเขตป่าไม้ชั้น A (ตาม การแบ่งพื้นที่ป่าของกรมป่าไม้) และสูงกว่าระดับน้ำทะเลโดยเฉลี่ย ประมาณ 1,300 เมตร ดังนั้นลักษณะป่าไม้ส่วนใหญ่จึงเป็นป่าเบญจพรรณ เป็นป่าดิบชื้น ต้นไม้ทยอยกันผลัดใบตลอดปี จึงทำให้ป่าไม้มีใบเขียวชอุ่ม ชุ่มชื้น อากาศเย็นสบายตลอดทั้งปี ในป่ามีทรัพยากร เช่น เห็ดป่า หน่อไม้ น้ำผึ้ง ผัก สมุนไพรและสัตว์ป่า ชาวบ้านทำสวนชาป่าหรือปลูกต้นเมี่ยง โดยปลูกแซมร่วมกับแนวป่า ผสมสวนชาธรรมชาติเข้ากับสวนชาที่ปลูกเสริม ดังนั้นทั้งป่าและสวนชาจึงกลมกลืนกัน และปล่อยให้สวนชาโตร่วมไปกับป่า เพราะชานั้นจะเติบโตได้ดีกับสภาพอากาศในป่า ที่ไม่ร้อนเกินไปหรือร้อนเกินไป ชาวบ้านจึงดูแลป่า ดูแลธรรมชาติพร้อมๆ กับดูแลสวนชาและ ด้วยรูปแบบที่ผสมผสาน ทำให้สวนชาเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศป่า โดยเป็นส่วนที่เกื้อกูลอิงอาศัย เศรษฐกิจของชุมชนจึงเกิดขึ้นอย่างสอดคล้องและดูแลรักษาป่าไปด้วย ป่าสวนชาที่มีความหมายถึงสวนชาในป่า สีเขียวครึ้มของป่าและกลิ่นใบชาที่อบอวลทั่วป่า ความผูกพันและเชื่อมโยงของวิถีธรรมชาติและชีวิตทางเศรษฐกิจ

4.2.2 ประวัติความเป็นมาของป่าเมี่ยงบ้านแม่กำปอง

จากการสัมภาษณ์นายพรหมมินทร์ พวงมาลา พ่อหลวงประจำหมู่บ้านแม่กำปอง และศึกษาเอกสารหนังสือ เรื่องเล่าของคนแม่กำปอง ได้ความว่า เมื่อประมาณ 200 ปีที่ผ่านมา พ่ออู๋มา กิ่งแก้ว ชาวบ้านบ้านคอกแดง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ได้เดินทางเข้าป่าเพื่อหาพื้นที่ที่เหมาะสมกับการปลูกสวนชา บริเวณหมู่บ้านแม่กำปอง ปัจจุบัน ด้วยสภาพดินที่ดี อากาศและน้ำสมบูรณ์ จึงได้บุกเบิกพื้นที่บริเวณนี้ทำสวนชา ภายหลังญาติพี่น้องเห็นว่าปลูกชาได้ดี จึงอพยพตามมา เมื่อมีประชากรมากขึ้น จึงจัดตั้งพื้นที่บริเวณนี้เป็นหมู่บ้าน ชื่อว่าหมู่บ้านแม่กำปอง

บ้านแม่กำปองเป็นหมู่บ้านเก่าแก่หมู่บ้านหนึ่ง มีอายุมากกว่า 100 ปี ลักษณะสำคัญของหมู่บ้าน คือ มีลำห้วยไหลผ่านหมู่บ้านหลายสาย ซึ่งเป็นลำห้วยสาขาของห้วยแม่กำปอง ตั้งแต่ในอดีตบริเวณใกล้ลำห้วยจะพบดอกไม้ชนิดหนึ่งมีสีเหลืองแดงผสมกัน มีขนาดเล็ก ชาวบ้านเรียกชื่อดอกไม้นี้ว่า “ดอกกำปอง” ส่วนชื่อหมู่บ้านนั้นมาจากการที่นำเอาชื่อดอกไม้นี้ร่วมกับชื่อแม่น้ำ “บ้านแม่กำปอง” ซึ่งเป็นชื่อหมู่บ้านมาจนถึงปัจจุบัน กลุ่มคนที่มาตั้งถิ่นฐานในบ้านแม่กำปองกลุ่มแรกเป็นกลุ่มคนพื้นเมืองจากอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ที่ไม่มีที่ดินทำกินจึงอพยพขึ้นมาประกอบอาชีพเก็บเมี่ยง เพื่อนำเมี่ยงที่เก็บได้ไปแลกซื้อข้าวและอาหาร โดยต้นเมี่ยงที่ชาวบ้านเก็บในตอนแรกนั้นเป็นต้นเมี่ยงที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ ต่อมาเมื่อมีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มมากขึ้น จึงมีการสร้างวัดคันธาพฤกษาขึ้น เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวด้านจิตใจ ต่อมากลุ่มชนเผ่าขมุจึงอพยพย้ายถิ่นเข้ามา เพื่อรับจ้างเก็บเมี่ยงให้กับคนพื้นเมือง นานวันเข้าก็แต่งงานกับคนเมือง และมีการผสมกลมกลืนทั้งทางสายเลือด และวัฒนธรรมจนกลายเป็นคนเมืองทั้งหมด ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของบ้านแม่กำปองจะเริ่มต้นที่บริเวณปางกลางก่อนจะมีการ ขยายไปตั้งบ้านเรือนยังบริเวณปางนอก ปางขน ปางโดน และปางใน

ปัจจุบัน บ้านแม่กำปอง ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ มีพื้นที่หมู่บ้านทั้งหมดประมาณ 6.22 ตารางกิโลเมตร หรือ 3,887.50 ไร่ สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ดอน ส่งผลให้มีอากาศเย็นตลอดทั้งปี บ้านแม่กำปอง ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 20 กิโลเมตร และระยะทางห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ 50 กิโลเมตร การเดินทางเข้าสู่หมู่บ้านสามารถเดินทางได้สะดวกในทุกฤดูกาล บ้านแม่กำ

ปองมีจำนวนประชากร 418 คน 130 ครัวเรือน บ้านแม่กำปองเป็นหมู่บ้านที่ทำเหมือง เป็นอาชีพหลัก¹⁴

4.2.3 การปลูกเหมืองและพื้นที่ปลูกป่าเหมือง

จากการสัมภาษณ์นายแก้ว กิ่งแก้ว และนายพรมมินทร์ พวงมาลา หนึ่งในผู้ที่ทำอาชีพ เกษตรกรรมและแปรรูปชา(เหมือง)และเป็นผู้ใหญ่บ้านแม่กำปอง ว่าพื้นที่ปลูกเหมืองบ้าน แม่กำปองจังหวัดเชียงใหม่ปัจจุบันมีจำนวนลดลงจากแต่ก่อนมากเนื่องมาจากปัจจุบัน มีการบริโภคเหมืองลดลงทำให้พื้นที่ป่าเหมืองเดิมขาดการดูแลรักษามีไม้ป่าและวัชพืชปกคลุมโดยทั่วๆไปทำให้พื้นที่ลำบากจึงเหลือพื้นที่เก็บใบเหมืองได้บริเวณป่าใกล้ๆหมู่บ้าน โดยเข้าไปไม่ลึกมากเท่าอดีต รัศมีประมาณ 5 กิโลเมตร รอบหมู่บ้าน แต่ละครัวเรือนมี ครอบครองโดยเฉลี่ยประมาณ 6ไร่ โดยปัจจุบันเหลือจำนวนครัวเรือนที่ทำการเก็บ เหมืองประมาณ 50 ครัวเรือน พื้นที่ที่มีการทำเกษตรกรรมปลูกเหมืองประมาณ 300 ไร่ โดยประมาณ การปลูกเหมืองแต่เดิมนิยมใช้เมล็ดหวานในฤดูฝนแล้วปล่อยให้ขึ้นเอง ตามธรรมชาติ แต่วิธีนี้ทำให้ได้ผลผลิตต่ำ จึงมีการพัฒนาการปลูกโดยการเพาะต้นกล้า และปลูกเป็นแถว ห่างต้นละ 2 เมตร พื้นที่ต้องลาดชันและรับแดดเพียงช่วงเดียว หรือ ที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “บังเช้า บังแสง”ปลูกได้ประมาณ 3 ปีก็เก็บได้และปีหนึ่งจะเก็บ เหมืองประมาณ 3-4 ครั้ง ต้นชาจะให้ผลผลิตที่ดีได้อันเนื่องมาจากปัจจัยทางด้าน สภาพแวดล้อมเป็นหลักชาวบ้านจึงทำการเกษตรกรรมโดยยึดหลักพึ่งพิงธรรมชาติเป็น หลักอันเนื่องมาจากถ้าสภาพแวดล้อมดีป่าอุดมสมบูรณ์ก็จะทำให้ต้นชาให้ผลผลิตที่ดี นั้นเอง

บ้านแม่กำปองนั้นตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ต.ห้วยแก้ว อ.แม่ออน มีลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็น ภูเขา เนินเขา มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ด้วยสภาพทางธรรมชาติ เช่นนี้ ทำให้ชาวบ้านประกอบอาชีพการเกษตร ปลูกชาทำสวนเหมือง สวนกาแฟ แต่ไม่มี การทำนาปลูกข้าวเนื่องจากสภาพพื้นที่ไม่เหมาะสม ประกอบกับไม่ต้องการบุกกรุก พื้นที่เพื่อทำการปลูกข้าว แต่ต้องการรักษาพื้นที่ต้นน้ำเพื่อเกี่ยวเนื่องกับการประกอบอาชีพ เก็บเหมืองเป็นหลัก

¹⁴ สุภาวณิ ทรวงพรพาณิชย์, เรื่องเล่าของคนแม่กำปอง, (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.), 2548)

ชาวบ้านแม่กำปองจะทำสวนชาป่าหรือปลูกต้นเมี่ยง โดยปลูกแซมร่วมกับแนวป่า ผสมสวนชาธรรมชาติเข้ากับสวนชาที่ปลูกเสริม ดังนั้นทั้งป่าและสวนชาจึงกลมกลืนกัน และปล่อยให้สวนชาโตร่วมกับป่า เพราะชาที่โตได้ดีกับสภาพอากาศในป่าที่ไม่ร้อนเกินไปหรือร้อนเกินไป ชาวบ้านจึงดูแลป่า ดูแลธรรมชาติพร้อมๆ กับดูแลสวนชา โดยการไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง เน้นการใช้แรงงานคร่ำเรื้อนมากกว่าเทคโนโลยี ด้วยเหตุนี้ การจัดการทรัพยากรป่าจึงเป็นส่วนสำคัญหนึ่งของวิถีการผลิตสวนเมี่ยงของคน บ้านแม่กำปอง

ด้วยรูปแบบที่ผสมผสาน ทำให้สวนชาเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศป่า โดยเป็นส่วนที่เกื้อกูลอิงอาศัย เศรษฐกิจของชุมชนจึงเกิดขึ้นอย่างสอดคล้องและดูแลรักษาป่าไปด้วย ป่าสวนชาที่มีความหมายถึงสวนชาในป่า สืบเสาะริ้วของป่าและกลิ่นใบชาที่อบอวลทั่วป่า ความผูกพันและเชื่อมโยงของวิถีธรรมชาติและวิถีทางเศรษฐกิจจึงกลายเป็นจุดเริ่มสำคัญของการริเริ่มจัดการทรัพยากรป่าของชุมชน

ทั้งนี้เมื่อชุมชนต้องพึ่งพา พึ่งพิงป่าทั้งในฐานะทรัพยากรในการเพาะปลูกแล้ว ป่าของชุมชนยังเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ความสำคัญของป่าสำหรับชุมชนจึงมีความหมายมากมาย แต่เงื่อนไขทางเศรษฐกิจรอบด้าน ก็กลายเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ความต้องการในการใช้ประโยชน์จากป่ามากขึ้น ใช้อย่างไม่จำกัดขาดความรู้ ความเข้าใจ และขาดการดูแล ทำให้ป่าเกิดสภาพเสื่อมโทรม สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกลายเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชุมชนได้มาร่วมคิด ร่วมกันค้นหาวิธีการจัดการ หลายคนมองเห็นอนาคตหากชาวบ้านยังใช้ป่าอย่างขาดความเข้าใจ ขาดความรู้ว่าในท้ายที่สุด ผืนป่าของพวกเขาจะหมดไป

กระบวนการจัดการป่าโดยชุมชนจึงเกิดขึ้น โดยมีส่วนต่างๆ ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่า เกิดองค์กรในการทำงานหรือการขับเคลื่อนในหมู่บ้านผ่านคณะกรรมการระดับหมู่บ้าน กลุ่มสมุนไพรร และกลุ่มอื่นๆ ในชุมชน ที่มีบทบาทและหน้าที่สำคัญ คือ กำหนดกฎระเบียบ กติกา ร่วมกันดูแลรักษาป่า การปลูกป่า ทำแนวกันไฟ ประสานงานกับกลุ่มอื่นๆ เช่น กลุ่มสมุนไพรร ช่วยในการอนุรักษ์ทรัพยากรที่เป็นสมุนไพรร และปลูกพืชสมุนไพรรเสริม พร้อมทั้งกำหนดกฎระเบียบในการใช้สมุนไพรรในชุมชน

ขณะเดียวกันก็มีองค์กร ภาคีภายนอกที่เข้ามาหนุนเสริม ได้แก่ หน่วยจัดการต้นน้ำ
อบต.ศูนย์เพาะชำกล้าไม้ที่ 9 ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ ที่เข้ามาสนับสนุน
ด้านวิชาการ งบประมาณและการออกกฎ ระเบียบให้สอดคล้องกับระเบียบป่าชุมชน
สนับสนุนการเพาะกล้าไม้ และปลูกเสริม แจกจ่ายพันธุ์ไม้ให้กับชุมชน และส่งเสริม
ความรู้ด้านการจัดการเหมืองฝาย

รวมทั้งมีการกำหนดแผนงานกิจกรรม และกระบวนการทำงานร่วมกัน เช่น เดือน
มีนาคม ทุกปีร่วมกันทำแนวกันไฟ เดือนพฤษภาคมและเดือนสิงหาคม ทุกปีร่วมกัน
ปลูกป่า เป็นต้น โดยในกิจกรรมต่างๆ นั้นก็จะใช้เป็นพื้นที่ในการสร้างความเข้าใจเรื่อง
กฎระเบียบ หรือข้อกำหนดในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และสร้างความรู้เรื่องการ
ดูแลและรักษาป่า ความเข้าใจในการใช้ทรัพยากรแก่ชาวบ้านร่วมกัน

4.2.4 สภาพของป่าเมี่ยงบ้านแม่กำปองในปัจจุบัน

จากสภาพที่ เป็นพื้นที่ดอนส่งผลให้บ้านแม่กำปองล้อมรอบไปด้วยป่าไม้ ซึ่งเป็น
ลักษณะของป่าเบญจพรรณ โดยมีความหลากหลายทางชีวภาพทั้งทางด้านพันธุ์พืชและ
พันธุ์สัตว์ ซึ่งพันธุ์พืชที่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวได้แก่ ดอกเอื้องดิน ดอกเป็นสีม่วง
ขาว สำหรับสภาพป่าของหมู่บ้านแม่กำปองประกอบด้วย ป่าเมี่ยง และป่าชุมชน ที่
ชาวบ้านอนุรักษ์เพื่อความสมดุลของระบบนิเวศน์ และการใช้ประโยชน์ของคนภายใน
ชุมชนนั้นคือการปลูกเมี่ยงเป็นชุมชนที่มีการทำเมี่ยงเป็นอาชีพหลัก ซึ่งอาชีพดังกล่าว
ปัจจุบันเริ่มลดน้อยลง

จากการลงพื้นที่สำรวจและสัมภาษณ์ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับเมี่ยงถึงสภาพ
ป่าเมี่ยงบ้านแม่กำปองในปัจจุบันแสดงถึงสภาพพื้นที่กิจกรรมป่าเมี่ยง ได้ลดน้อยลง
กว่าในอดีตเป็นจำนวนมาก ป่าเมี่ยงถูกปล่อยให้ไม่ได้มีการดูแลรักษาแผ้วถางหญ้าใน
พื้นที่ที่ต้นเมี่ยงขึ้น สภาพต้นทรุดโทรม และรกไม่สะดวกในการเดินเข้าไปเก็บใบเมี่ยง
เช่นในอดีต และชาวบ้านบางส่วนได้หันไปปลูกกาแฟจึงมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ป่า
เมี่ยงที่เคยทำเป็นสวนกาแฟ บางส่วนปล่อยให้รกร้างขาดการทำนุบำรุงในการเข้าไป
ประกอบอาชีพเก็บเมี่ยง

ภาพที่ 4.15 แสดงถึงสภาพทางเดินในป่าเมี่ยงที่มีในปัจจุบัน

1) ประวัติการทำเมี่ยงบ้านแม่กำปอง

เป็นชุมชนที่มีการทำเมี่ยงเป็นอาชีพหลัก ซึ่งอาชีพดังกล่าวปัจจุบันเริ่มลดน้อยลง การทำเมี่ยงของหมู่บ้านแม่กำปองนั้นมีตั้งแต่การเริ่มสร้างชุมชน เนื่องมาจากการเข้ามาสำรวจและเห็นว่าพื้นที่บริเวณนี้มีต้นชาที่ให้ผลผลิตใบชาที่ดีของพ่ออุ้ยมา กิ่งแก้ว ชาวบ้านบ้านดอกแดง และญาติพี่น้องจึงพากัน อพยพจากพื้นที่ราบ(อำเภอ ดอยสะเก็ด)มาตั้งถิ่นฐานบริเวณหมู่บ้านแม่กำปองปัจจุบัน จนเกิดเป็นหมู่บ้านที่ ประกอบอาชีพเกี่ยวกับชาเพื่อทำเมี่ยงเป็นหลัก ตามคำบอกเล่าของชาวบ้านว่าพื้นที่ บริเวณนี้ได้มีต้นชาขึ้นอยู่บ้างแล้วภายหลังได้มีการปลูกเพิ่มเพื่อประกอบอาชีพเก็บ ใบชานี้เป็นอาชีพหลัก จนเป็นแหล่งผลิตเมี่ยงรายใหญ่ของภาคเหนือที่ส่งขายทั่ว ทั้งจังหวัดเชียงใหม่ ลำปางและจังหวัดใกล้เคียง ส่งผลให้หมู่บ้านเป็นหมู่บ้านที่มี พืชเศรษฐกิจคือเมี่ยง สร้างรายได้เป็นกอบเป็นกำและผู้คนก็เข้ามาในหมู่บ้านเพื่อ ทำอาชีพรับจ้างเก็บเมี่ยงกันอย่างมากมาย

พวกเขาไม่ได้ตัดวางป่าจนเห็นเตียนเพื่อปลูกเมี่ยงในลักษณะของสวนเกษตรเชิงเดี่ยวแต่เลือกที่จะปลูกเมี่ยงได้ร่มเงาของต้นไม้ในป่าธรรมชาติโดยปฏิเสธการ พังพายุเคมีและสารกำจัดศัตรูพืชนี้จึงเป็นระบบนิเวศเกษตรที่ผสมผสานกับพื้น ป่าและช่วยรักษาสมดุลธรรมชาติได้เป็นอย่างดีมรดกแห่งการงานถูกส่งมอบจาก รุ่นสู่รุ่น จวบจนปัจจุบันสวนเมี่ยงก็ยังเป็นแหล่งสร้างรายได้หลักให้แก่ชาวแม่กำปอง

2) กรรมวิธีและอุปกรณ์การทำเมี่ยง

ชาวบ้านแม่กำปองรู้ดีว่า การเก็บใบเมี่ยงในแต่ละช่วงเวลา จะได้คุณสมบัติของเมี่ยงที่แตกต่างกัน ถ้าเก็บช่วงหน้าร้อน เม.ย.-มิ.ย. ใบเมี่ยงจะแข็ง รสชาติฝาด เพราะได้รับน้ำฝนน้อย ถ้าเก็บในช่วงเดือน มิ.ย.-ส.ค. เรียกว่า เมี่ยงกลางปี จะมีรสชาติจางกว่าเมี่ยงหัวปี แต่ถ้าเลือกเก็บช่วง ส.ค.-ต.ค. เรียกว่า เมี่ยงช้อย เป็นผลผลิตช่วงท้ายฝน ทำให้เมี่ยงมีรสชาติดีที่สุดและเป็นที่ต้องการของตลาด ส่วนช่วงเดือน พ.ค.-ม.ค. ใบเมี่ยงจะมีขนาดเล็กให้ผลผลิตน้อยกว่าช่วงอื่น

การเก็บใบเมี่ยงจะเก็บเพียง ครึ่งใบเหลืออีกครึ่งใบ เพื่อให้ต้นเมี่ยงได้ใช้สังเคราะห์แสงสร้างอาหารเพื่อเลี้ยงลำต้นต่อไป หากเก็บทั้งใบ จะทำให้ต้นเมี่ยงแคระแกรน ในอดีตชาวบ้านจะใช้มือเด็ดใบเมี่ยง แต่ปัจจุบันชาวบ้านได้พัฒนาอุปกรณ์ที่เรียกว่า “ปลอก” ซึ่งเป็นการเอาใบมีดโคนมาเชื่อมกับห่วงวงกลมแล้วใส่ไว้ในนิ้ว เพื่อช่วยตัดใบ เมี่ยง ทำให้การเก็บใบเมี่ยงทำได้รวดเร็วขึ้น

ช่วงเดือน ม.ค.-มิ.ค. ชาวบ้านไม่ได้เก็บเมี่ยง ก็จะใช้เวลาจัดเตรียมอุปกรณ์ที่จะใช้เก็บผลผลิตในครั้งต่อไป ก็จะเหลาไม้ไผ่ให้เป็นตอกสองขนาด ได้แก่ “ตอกมัด” เป็นตอกเส้นเล็กใช้มัดใบเมี่ยงที่เก็บจากสวน และ “ตอกกำเมี่ยง” เป็นตอกขนาดกว้างประมาณ 1 นิ้ว ใช้มัดเมี่ยงให้เป็นกำก่อนนำไปหมัก หรือเมื่อนำมาแต่งเป็นกำก่อนออกขาย

ใบเมี่ยงมีรสฝาดและขมจึงไม่มีแมลงชนิดใดเข้ามากัดกิน ก่อนการเก็บเกี่ยวหากต้นเมี่ยงพุ่มสูงเกินไปก็จะตัดแต่งกิ่งและวางหลักรอบๆ โคนต้น สามารถเก็บได้ปีละ 3-4 ครั้ง จะได้เมี่ยงคุณภาพดีและปริมาณมากในช่วงเดือนนี้ เดือน 7 เดือน 9 และเดือน 12 เหนือ

การเก็บเมี่ยงส่วนใหญ่จะเป็นงานที่เหมาะสมสำหรับผู้หญิง ส่วนงานหนักในการขนย้ายใบเมี่ยง หาฝืน และขั้นตอนต่าง ๆ ในการผลิตจะเป็นของผู้ชาย การแต่งกายของชาวสวนเมี่ยงจะเป็นการแต่งกายที่รัดกุม เพื่อป้องกันตัวเหลือบ รื่น และหากที่ชุกชุม สวมหมวกปีกกว้างเพื่อป้องกันความร้อน มีภาชนะใส่เมี่ยงเก็บไว้ด้านหลังรูปร่างคล้ายชะลอม ชาวบ้านเรียกกันว่า “ก้วยเปืออะ”

ภาพที่ 4.16 แสดงลักษณะชุดเก็บใบเมี่ยงและถ้วยเปื้อะของชาวบ้านแม่กำปอง

การเก็บเมี่ยงต้องออกแต่เช้าตรู่ ใช้อุปกรณ์ในการเก็บหรือเด็ดยอดคือ เล็บเหล็กที่ทำจากโลหะพวกสังกะสี ทำเป็นปลอกสวมนิ้วมือ เมื่อเก็บได้เต็มกำมือแล้วจะใช้ตอกที่มีขนาดกว้าง 1 เซนติเมตร ยาวประมาณ 30 เซนติเมตร มัดรวมไว้เรียกว่า 1 กำ แล้วใส่ถ้วยเปื้อะที่อยู่ด้านหลัง

กระบวนการผลิต

กระบวนการผลิตเมี่ยงเป็นความรู้ที่เกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ วัตถุดิบที่เป็นใบเมี่ยงสด วิธีการเก็บใบเมี่ยงสด การหมักเมี่ยง รวมถึงภาชนะบรรจุ ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการผลิต ดังนี้

การเก็บใบเมี่ยงสด

การเก็บใบเมี่ยงสดในพื้นที่แม่กำปอง การเก็บใบเมี่ยงสดอาจเก็บโดยใช้ปลอกใบมีดสวมติดนิ้วมือในการตัด การเก็บใบเมี่ยงสดมักจะมี 2 แบบ กล่าวคือ แบบแรกจะเก็บในส่วนของใบเมี่ยงอ่อน (ใบที่ 4-6) โดยตัดเอาส่วนปลายใบประมาณ 2 ในสามส่วนมัดเป็นก้อนให้ได้ขนาดประมาณ 400-500 กรัม รววมัดเป็นกำ ๆ เรียกว่า

ภาพที่ 4.17 แสดงการเก็บเมี่ยงของชาวบ้าน

การหอมเมี่ยง หรือมัดเมี่ยง

หลังจากเก็บมาแล้ว ก็จะนำใบเมี่ยงมาหอม หรือมัดให้สวยงามเพื่อเตรียมนึ่ง โดย 1 กิโลกรัม จะได้ประมาณ 5-6 มัด

ภาพที่ 4.18 แสดงการมัดเมี่ยงของชาวบ้าน

การนึ่งเมี่ยง

ใบเมี่ยงสดที่รวบรวมเป็นกำในขั้นตอนแรกจะนำมาเรียงในไพนึ่งเมี่ยง แล้วนึ่งด้วยไอน้ำร้อนจนสุก ใช้เวลาประมาณ 1-3 ชั่วโมงขึ้นอยู่กับจำนวนเมี่ยงสดที่นึ่งแต่ละครั้ง การนึ่งเมี่ยงอาศัยความชำนาญของผู้ผลิต สังเกตว่าเมี่ยงสุกได้ที่จะมีลักษณะสีเหลืองนํม ถ้านึ่งเมี่ยงไม่สุกจะทำให้ใบเมี่ยงที่มีสีเข้มแดงหลังหมัก จากนั้นเทเมี่ยงที่นึ่งเสร็จแล้วออกจากไพลงบนพื้นที่ปูด้วยพลาสติกสะอาด เพื่อผึ่งให้เย็น แล้วมัดเมี่ยงอีกครั้งให้แน่นหรือมัดใหม่ให้ได้กำเมี่ยงที่เล็กลง เมี่ยงที่มัดได้ในขั้นตอนนี้จะ เป็นมัดที่จะใช้จำหน่ายในขั้นตอนสุดท้าย

ภาพที่ 4.19 แสดงการเรียงใบเมี่ยงสดในไหนึ่งเมี่ยง

ภาพที่ 4.20 แสดงการนึ่งเมี่ยง

ภาพที่ 4.21 แสดงลักษณะเมี่ยงนึ่ง

ภาพที่ 4.22 แสดงการผึ่งเมี่ยงให้เย็น

การหมักเมี่ยง

เมี่ยงสุกที่ผ่านการนึ่งแล้วจะนำมาหมักในสภาวะไร้อากาศ ซึ่งเป็นการหมักโดยแบคทีเรียแลคติก (Lactic acid bacteria) โดยระหว่างการหมัก แบคทีเรียแลคติกจะผลิตสารต่าง ๆ เช่น กรดอินทรีย์ต่าง ๆ เอนไซม์โปรติเอส สารให้กลิ่นรส และสารที่สามารถยับยั้งแบคทีเรียอื่น จึงทำให้เมี่ยงหมักมีรสเปรี้ยว

การหมักเมี่ยงของบ้านแม่กำปองเป็น “แบบที่ไม่ใช้รา” คือ เมี่ยงนึ่งจะถูกอัดเรียงลงไปในภาชนะตะกร้าไม้ไผ่ซึ่งรองด้วยพลาสติกหนาและ ใบตองจนแน่น จากนั้นเติมน้ำให้ท่วม แล้วมัดหรือปิดภาชนะให้แน่น หากอัดเมี่ยงไม่แน่นน้ำจะซึมเข้าไปในเนื้อเมี่ยงมากเกินไปจะทำให้เกิดรสเปรี้ยวที่ไม่เป็นที่นิยมของผู้บริโภค การหมักเมี่ยงจะใช้ระยะเวลาตั้งแต่ 1 เดือน ขึ้นไป ขึ้นอยู่กับรสชาติที่ต้องการผลิตภัณฑ์เมี่ยงหมักที่ได้จะนำไปบรรจุในบรรจุภัณฑ์เพื่อจำหน่ายสู่ผู้บริโภคต่อไป

ภาพที่ 4.23 แสดงการหมักเมี่ยง

ขั้นตอนการหมัก

1. ล้างเมี่ยงให้สะอาด
2. นำพลาสติกปูในโอ่ง
3. นำเมี่ยงมาเรียงทีละชั้น (นำเกลือและน้ำโรยทุกชั้น พร้อมกดให้แน่น)
4. นำใบเหมียด (เป็นพืชชนิดหนึ่งมีรสชาติเปรี้ยว) ที่นึ่งแล้วมาเติมให้เต็มโอ่งเพื่อป้องกันอากาศเข้า ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดเชื้อรา และนอกจากนั้นใบเหมียดจะช่วยให้เมี่ยงมีรสชาติเปรี้ยวขึ้น
5. นำพลาสติกหรือใบตองคลุมไว้ ใ้ใช้ก่อนห็นทับพลาสติกไว้อีกทีหนึ่ง
6. หมักทิ้งไว้ประมาณ 15 วัน ก็สามารถนำเมี่ยงมาอมได้

ภาพที่ 4.24 แสดงเมี่ยงที่ได้จากการหมัก

การบรรจุ

การบรรจุผลิตภัณฑ์เมี่ยงในแต่ละพื้นที่จะมีความแตกต่างกันซึ่งเป็นไปตามรูปแบบของการหมักเมี่ยง แหล่งผลิตเมี่ยงในจังหวัดเชียงใหม่และเชียงรายจะบรรจุผลิตภัณฑ์เมี่ยงลงใน ตะกร้าไม้ไผ่สานขนาดใหญ่ ที่เรียกว่า “ตาง” หรือ “ทอ” ส่วนผลิตภัณฑ์เมี่ยงที่เป็นเมี่ยงหลบผลิตในจังหวัดแพร่จะนำมาเรียงใส่ “ก๊วย” ที่บรรจุเมี่ยงได้ประมาณ 500 แหลบ ปิดฝาด้านบนด้วยใบตองและไม้ไผ่สานให้สวยงาม น้ำหนักแต่ละก๊วยเฉลี่ยประมาณ 50 กิโลกรัม

การจำหน่ายผลิตภัณฑ์เมี่ยงจะจำหน่ายให้กับพ่อค้าคนกลางโดยคิดราคาต่อ หนึ่งภาชนะบรรจุพ่อค้าคนกลางรายใหญ่จะรับซื้อเมี่ยงหมักจากผู้ผลิตเมี่ยง หมักแล้วนำมาเก็บเอาไว้ในหลุมซีเมนต์ขนาดใหญ่ หรือท่อซีเมนต์ เพื่อรอบรรจุใส่ภาชนะบรรจุย่อยเพื่อจำหน่ายไปยังตลาดต่อไป

ภาพที่ 4.25 แสดงหลุมซีเมนต์สำหรับเก็บเมี่ยงเพื่อรอจำหน่าย

3) สภาพการณ์และปัญหาของการทำเมี่ยงของบ้านแม่กำปองในปัจจุบัน

ต้นชา หรือที่คนพื้นเมืองภาคเหนือมักรู้จักกันในนามของ “ต้นเมี่ยง” พืชเศรษฐกิจบนดอยสูงที่ขึ้นเองตามธรรมชาติในบริเวณป่าไม้ใกล้ชุมชนบ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ “ป่าเมี่ยง” เป็นแหล่งทำมาหากิน สร้าง

อาชีพและรายได้สู่ชุมชน เป็นสิ่งเชื่อมโยงวิถีชีวิตระหว่างคนแม่กำปองกับ
ธรรมชาติจากรุ่นสู่รุ่น

“พ่อหลวงพรมมินทร์ พวง มาลา” (คณะกรรมการศูนย์ฯ) (ผู้ใหญ่บ้านแม่กำปอง)
เล่าว่า ใบเมี่ยงหรือใบชานี้สามารถนำมาทำเป็นอาหารได้หลากหลายรูปแบบ ทั้ง
น้ำชา น้ำเมี่ยง เมี่ยง หมอนใบชา ฯลฯ แต่ที่นิยมนำมาทำกันมากที่สุดก็คือ “เมี่ยง”
เพราะ คนเหนือบ้านเราแต่ก่อนจะมีเมี่ยงไว้ประจำบ้านเพื่อกินและต้อนรับแขก
ที่มา เยี่ยมเยือน ความนิยม “อมเมี่ยง” ในสมัยก่อน ทำให้เมี่ยงถูกทำขายแทบไม่ทัน
แต่ปัจจุบันนี้ความนิยมในการกินเมี่ยงเริ่มเปลี่ยนไป เด็ก ๆ วัยรุ่น หรือแม้แต่วัย
กลางคน ไม่ได้อมเมี่ยงอีกต่อไป บางคนแทบจะไม่รู้จักเมี่ยงเสียด้วยซ้ำไป จึงทำให้
เมี่ยงเริ่มเสื่อมความนิยมลงไม่สามารถขายได้ในจำนวนมากเช่นแต่ก่อน และใน
อนาคตข้างหน้าอาจจะไม่มีใครทำเมี่ยงแล้วก็เป็นได้

ภาพที่ 4.26 แสดงภาพพ่อหลวงพรมมินทร์ พวง มาลา ผู้ให้สัมภาษณ์

“ลุงประทีป นงศ์ยา” (คณะกรรมการศูนย์ฯ) เสริมคำพูดของพ่อหลวงพรมมินทร์ ว่า
เมื่อเมี่ยงไม่ได้รับความนิยมมากเหมือนแต่ก่อน คนบ้านเราจึงพยายามหาวิธีทำให้ใบ
เมี่ยงหรือใบชา กลายเป็นอาหารหรือสินค้าที่ยังคงสร้างรายได้ให้คนแม่กำปอง เพราะ
อย่างไรก็ตามป่าเมี่ยงยังคงมีอยู่ และเพื่อให้อาชีพบนดอยสูงที่ทำกันมาตั้งแต่สมัยปู่ย่า
ตายายยังคงอยู่และเป็น แหล่งทำมาหากินของคนบ้านแม่กำปองต่อไป

“ป่าวันเพ็ญ พรอินตา” (คณะกรรมการศูนย์ฯ) เล่าให้ฟังว่า “หมอนใบชา” เป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากใบเมี่ยงหรือใบชา ในเริ่มแรกนั้นทำเพื่อไว้ใช้ในครัวเรือน แต่ต่อมาเริ่มทำออกมาเพื่อจำหน่ายหลากหลายรูปแบบ สี สัน และลักษณะการใช้งาน เพื่อที่จะขายให้กับนักท่องเที่ยวที่แวะมาพักโฮมสเตย์บ้านแม่กำปอง และมาเที่ยวชมวัฒนธรรม วิถีชีวิต และธรรมชาติในหมู่บ้านแม่กำปอง

ทุกวันนี้ต้นเมี่ยงหรือต้นชาในป่าเมี่ยงยังคงเจริญเติบโตไปพร้อมกับชาวบ้านแม่กำปอง ป่าเมี่ยงยังคงเป็นแหล่งทำกินที่ก่อเกิดประโยชน์มากมาย ใช้ทำเมี่ยงต่อไป ตราบดที่ยังมีคนกิน ใช้ทำน้ำชาเพื่ออบอุ่นร่างกาย ใช้ทำน้ำเมี่ยงที่เป็นอาหาร และใช้ทำเป็นหมอน ใบชาช่วยเสริมรายได้ให้กับครอบครัว ต้นเมี่ยงหรือต้นชาจะไม่เป็นเพียงพืชเศรษฐกิจบนดอยสูงแต่จะเป็นพืชที่เชื่อม ชีวิตและจิตใจของคนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันกับธรรมชาติอย่างมีความสุขและมองเห็นคุณค่าประโยชน์ของธรรมชาติจะได้ช่วยกันรักษาต่อไป

ภาพที่ 4.27 แสดงการแปรรูปชาเป็นผลิตภัณฑ์ชาวบ้านแม่กำปอง

4.2.6 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของป่าเมี่ยงบ้านแม่กำปอง

ชีวิตคนสวนชา สวนชาเป็นวิถีวัฒนธรรมหนึ่งของคนล้านนาที่สืบทอดมายาวนาน ชาวบ้านแม่กำปองทำสวนชาป่าหรือปลูกต้นชา โดยปลูกแซมร่วมกับแนวป่า ผสมสวนชาธรรมชาติเข้ากับสวนชาที่ปลูกเสริม ดังนั้นทั้งป่าและสวนชาจึงกลมกลืนกัน ปล่อยให้สวนชาโตร่วมกับป่า เพราะชานั้นจะเติบโตได้ดีกับสภาพอากาศในป่า ที่ไม่ร้อนเกินไปหรือเย็นเกินไป ชาวบ้านจึงดูแลป่า ดูแลธรรมชาติพร้อมๆ กับดูแลสวนชาของพวกเขา โดยการไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง เน้นการใช้แรงงานครัวเรือนมากกว่า เทคโนโลยี ด้วยเหตุนี้ การจัดการทรัพยากรป่าจึงเป็นส่วนสำคัญหนึ่งของวิถีการผลิตสวนเมี่ยงของคน บ้านแม่กำปอง

ภาพที่ 4.28 สภาพสวนชาของชุมชนแม่กำปอง

การรับรู้สภาพทางกายภาพของพื้นที่ มรดกวัฒนธรรมแบบรูปธรรม (Tangible Heritage)

- การใช้พื้นที่ของบ้านแม่กำปองนั้นเป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่กว่า 90 ไร่เป็นพื้นที่ลาดชัน จึงทำให้การใช้พื้นที่เป็นการสร้างพื้นที่ใช้สอยที่ดัดเรียงรายไปกับถนนตามความสูงของพื้นที่ต่างระดับแตกต่างจากการใช้พื้นที่ของหมู่บ้านพื้นราบธรรมดาทั่วไป

ภาพที่ 4.29 แสดงการใช้พื้นที่วัดเรียงไปกับถนนในหมู่บ้าน

- สถาปัตยกรรมบ้านแม่กำปอง เป็นสถาปัตยกรรมล้านนาเพื่อการเกษตรเฉพาะถิ่นนั้น คือการทำเมี่ยง อดีตบ้านทุกหลังจะมีเตาไฟไว้สำหรับนั่งเมี่ยง ซึ่งเป็นเตา ลักษณะเฉพาะ ฝาผนังในส่วนใกล้เตามีลักษณะเฉพาะเพื่อระบายความร้อน

ภาพที่ 4.30 แสดงลักษณะเตาสำหรับนั่งเมี่ยงซึ่งอยู่ในอาคารบ้านพักอาศัย

ภาพที่ 4.31 แสดงลักษณะของผนังเพื่อการระบายความร้อนบริเวณเตานั่งเมี่ยง

- สถาปัตยกรรมเป็นสิ่งปลูกสร้างแบบไม้เรียบง่ายแบบแอบอิงธรรมชาติ เป็นการสร้างสถาปัตยกรรมที่เลียนไปตามไหลเขาเนื่องจากกว่า90%ของพื้นที่เป็นที่ดอน

ภาพที่ 4.32 แสดงลักษณะการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างและสถาปัตยกรรมบ้านแม่กำปอง

ภาพที่ 4.33 แสดงลักษณะรั้วบ้านที่ใช้วัสดุธรรมชาติในการทำ

- ผลผลิตที่ได้การใช้วิถีชีวิต

เมียง ผลผลิตจากการหมักใบชา เป็นผลผลิตหลักที่ทำให้เกิดการใช้พื้นที่บริเวณนี้ หมู่บ้านแม่กำปองปัจจุบัน เป็นตัวก่อให้เกิดวิถีแห่งเมียงขึ้น ณ พื้นที่แห่งนี้

ภาพที่ 4.34 แสดงภาพเมียงที่ได้จากการหมักใบชา

ภาพที่ 4.35 แสดงผลิตภัณฑ์ไม้กวาดดอกหญ้าผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นระหว่างรอดูดการเก็บเกี่ยว

ภาพที่ 4.36 แสดงผลิตผลตอกมัดเมียงผลิตผลที่เกิดขึ้นระหว่างรอดูดการเก็บเกี่ยว
เพื่อใช้ในกิจกรรมการทำเมียง

ภาพที่ 4.37 แสดงผลิตผลไม้ฟืนผลิตผลที่เกิดขึ้นระหว่างรอดูดการเก็บเกี่ยว
เพื่อใช้ในกิจกรรมการทำเมียง

การรับรู้สภาพทางกายภาพของพื้นที่ มรดกวัฒนธรรมแบบนามธรรม (Intangible Heritage)

- วิถีชีวิต ภูมิปัญญาการเกษตรกรรมเพื่อการทำเหมือง นับว่าเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญ และโดดเด่นของพื้นที่แม่กำปองแห่งนี้เป็นอย่างมาก อาชีพที่ส่งผลต่อการเกิดภูมิปัญญาเกี่ยวกับเหมือง

ภาพที่ 4.38 แสดงสภาพวิถีชีวิตของชาวหมู่บ้านแม่กำปองที่มีชีวิตอยู่กับเหมือง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

- วิถีชีวิต ภูมิปัญญาการเกษตรกรรมในการใช้เวลา และการใช้ผลผลิตที่มีอยู่ในพื้นที่ของบ้านแม่กำปอง ทำให้ก่อเกิดผลิตภัณฑ์ที่ตอบสนองการใช้ชีวิต อาทิเช่น การทำไม้กวาดดอกหญ้า การทำดอกเพื่อใช้ในกิจกรรมการทำเหมือง การใช้เวลากับธรรมชาติในพื้นที่ให้เข้ากับสภาพภูมิประเทศ

ภาพที่ 4.39 แสดงการตากดอกหญ้าเพื่อใช้ทำไม้กวาด

ภูมิปัญญาการใช้เวลาและผลผลิตอันเนื่องมาจากกิจกรรมการทำเมียง

ภาพที่ 4.40 แสดงสภาพวิถีชีวิตของชาวหมู่บ้านแม่กำปองที่อยู่กับแสดงแดด
อันเนื่องมาจากพื้นที่ตั้งหมู่บ้านมีความหนาวเย็น

4.2.6 วิเคราะห์คุณค่าและสภาพปัญหาของป่าเมี่ยงบ้านแม่กำปอง

1) คุณค่าของป่าเมี่ยงบ้านแม่กำปอง

คุณค่าและความสำคัญของชุมชนป่าเมี่ยง พิจารณาจากการศึกษาข้อมูลที่ได้ศึกษาในขั้นตอนที่ผ่านมา ผู้ศึกษาสรุปดังนี้

1.1) ด้านเอกลักษณ์

ชุมชนป่าเมี่ยงเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ คือเป็นคนเมือง (พื้นเมือง) ที่มาใช้ชีวิตและตั้งรกรากอยู่บนพื้นที่สูงมาอย่างยาวนาน มีวิถีการดำเนินชีวิตชีวิตและประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับต้นชาและการทำเมี่ยง ทรัพยากรธรรมชาติที่ยังคงอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์และสวยงาม รวมทั้งวิถีชีวิตยังคงความเป็นธรรมชาติของชาวบ้านแม่กำปอง

1.2) ด้านเศรษฐกิจ

ชุมชนป่าเมี่ยงบ้านแม่กำปองมีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ นอกจากนี้ได้รับรายได้จากการเกษตร ชาวบ้านยังมีรายได้อีกจำนวนหนึ่งจากการท่องเที่ยวอีกด้วย

1.3) ด้านสังคม

ชุมชนป่าเมี่ยงบ้านแม่กำปองนอกจากจะสร้างรายได้เป็นวัฒนธรรมวิถีชีวิตผลิตเมี่ยงเป็นเศรษฐกิจแล้วยังมีประโยชน์ต่อสังคม เป็นความภาคภูมิใจของคนในชุมชน คือ

- เป็นแหล่งเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาเห็นประโยชน์และคุณค่าของวิถีชีวิตในท้องถิ่นของตน
- เป็นแหล่งรวมองค์ความรู้เฉพาะพื้นถิ่นในการผลิตเมี่ยง
- เป็นแหล่งศึกษาและวิจัยของนิสิต นักศึกษา
- เป็นสถานที่ศึกษาแก่เยาวชนในท้องถิ่น
- เป็นแหล่งทำให้เกิดความสามัคคีในการร่วมมือดูแล ป้องกันและรักษาแหล่งวิถีชีวิตวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป
- เป็นแหล่งส่งเสริมสร้างชื่อเสียงที่ดึงดูดทางด้านวิถีชีวิตวัฒนธรรมต่อชุมชน
- สะท้อนความคิด ภูมิปัญญาของคนในอดีต

2) สภาพปัญหาของป่าเมี่ยงบ้านกำปอง

จากการสำรวจพื้นที่ ทั้งหมด สรุปเป็นปัญหาของการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนป่าเมี่ยง ดังนี้

ประเด็นปัญหา	ข้อเสนอแนะ
ด้านบุคลากร	
1 ไม่เห็นความสำคัญของวิถีชีวิตชุมชนป่าเมี่ยง	1 ส่งเสริมให้มีความรู้ความภูมิใจด้านวัฒนธรรมชุมชนป่าเมี่ยง
ด้านการสืบทอด	
1 ขาดผู้สืบทอดในการดำรงชีวิตวัฒนธรรมเกี่ยวกับชุมชนป่าเมี่ยง	1. สร้างแรงจูงใจด้านรายได้ ที่เกี่ยวกับวิถีวัฒนธรรมชุมชนป่าเมี่ยง ส่งเสริมการแปรรูปผลิตภัณฑ์ให้หลากหลาย
2 ขาดเครื่องมือในการให้ความรู้ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการเป็นชุมชนที่มีบริบทชุมชนเกี่ยวกับเมี่ยง	2. สร้างเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับชุมชน

บทสรุป จากประเด็นปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น พบว่าปัญหาด้านตัวบุคคลเป็นสำคัญ ขาดการสืบทอดวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม อันเนื่องด้วยสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป คนรุ่นใหม่หมดความสนใจในการบริโภค ซึ่งข้อเสนอแนะและแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ได้ข้อมูลมาเบื้องต้น จะนำไปสู่รูปแบบวิธีการจัดการเรื่อง

“การศึกษาชุมชนป่าเมี่ยง บ้านแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” ในบทต่อไป

4.3 การศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวบ้านแม่กำปอง

4.3.1 สภาพการณ์ของการท่องเที่ยวบ้านแม่กำปอง

สภาพการณ์ของบ้านแม่กำปองซึ่งปัจจุบันเป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวอนุรักษ์ อันเนื่องมาจากทรัพยากรป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ อากาศ และสิ่งอำนวยความสะดวกสบาย อากาศที่มีบรรยากาศที่เหมาะสมแก่การพักผ่อน และกระแส

นักท่องเที่ยวกลุ่มเฉพาะที่กันมาสนใจและให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวชุมชน และตัวหมู่บ้านแม่กำปองก็ถือว่าเป็นหมู่บ้านที่มีปัจจัยด้านต่างๆครบ ทำให้หมู่บ้านแม่กำปองนั้นเปิดชุมชนเป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เกิดขึ้น

4.3.2 รูปแบบของการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านแม่กำปอง

การท่องเที่ยวในชุมชนบ้านแม่กำปอง มีรูปแบบการท่องเที่ยวดังนี้

1) “Home stay” บ้านแม่กำปองเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนเมือง

การท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการพักร่วมกับชาวบ้าน ที่เรียกว่า “Home stay” นั้น ได้มีการทำความเข้าใจร่วมกันกับชาวบ้านในกระบวนการวิจัย ก่อนที่จะมีการเปิดรับอาสาสมัครบ้าน ที่มีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว และสามารถเปิดบ้านของตนเองให้เป็นบ้านพักสำหรับนักท่องเที่ยว โดยต้องเข้าใจตรงกันก่อนว่า “Home stay” ในที่นี้คือ บ้านของชาวบ้านที่มีห้องพักรหรือพื้นที่เพียงพอจะรับแขกที่มาเยือนได้ โดยเจ้าบ้านพอใจและยินดีที่จะแบ่งปันรับนักท่องเที่ยวเพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน โดยให้มีการศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มความรู้ ประสบการณ์ และความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยว คนในท้องถิ่นและผู้ประกอบการร่วมกัน

พ่อหลวงพรมมินทร์ พวงมาลา ผู้ใหญ่บ้านแม่กำปอง ว่าการจัดการบ้านพัก “Home Stay” นั้นในช่วงแรกก็ยังมีบ้านที่มีความพร้อมน้อย ซึ่งมีประมาณ 9 หลังที่สนใจและคิดว่าพร้อมในการรับนักท่องเที่ยวเข้าไปพักร่วมในบ้าน

ภาพที่ 4.41 แสดงลักษณะการพักแบบ“Home Stay”

4.3.3 การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านแม่กำปอง

1) คณะกรรมการการท่องเที่ยวแม่กำปอง

การจัดการการท่องเที่ยวบ้านแม่กำปอง จะมีการจัดตั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยวแม่กำปองขึ้น ซึ่งคณะกรรมการนี้จะเป็นตัวแทนชาวบ้านในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว การจัดสรรรายได้ และกำหนดแนวทางในการจัดการทรัพยากรของชุมชนร่วมกัน โดยประกอบไปด้วยกรรมการ 9 คน โดยมีโครงสร้างการจัดการดังนี้

1) นายพรหมมินทร์	พวงมาลา	ประธานกรรมการ
2) นายจรัส	ไทยสมุทร	รองประธาน
3) นายยุทธ	จันทร์ยา	เลขานุการ
4) นายสุเทพ	กิติคุณ	เหรัญญิก
5) นายแก้ว	กิ่งแก้ว	กรรมการ
6) นายอนันต์	ไทยกรณ์	กรรมการ
7) นายสุรพล	กิ่งแก้ว	กรรมการ
8) นายประดิษฐ์	ถมมา	กรรมการ
9) นายบุญเลิศ	ไทยกรณ์	กรรมการ

2) มาตรการรักษาความปลอดภัยให้ชุมชนและนักท่องเที่ยว

โดยชุมชนบ้านแม่กำปองมีกฎระเบียบ ข้อบังคับของกลุ่มท่องเที่ยวบ้านแม่กำปอง ซึ่งระเบียบ ข้อบังคับของกลุ่มดังกล่าวนี้ มีทั้งที่เป็นระเบียบมาตรการของคนในชุมชน และระเบียบปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งชุมชนได้ร่วมกันกำหนด ทั้งนี้ เพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวเป็นไป ในแบบที่ชุมชนต้องการ และเหมาะสมกับชุมชน ไม่เกิดผลกระทบต่อชุมชนทั้งทางด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งทั้งคนในชุมชนและผู้มาเยือน ต้องปฏิบัติตามกฎที่ชุมชนได้ร่วมกันกำหนดขึ้น ดังนี้

- 2.1) สร้างป้อมยามจุดตรวจ จำนวน 2 จุด คือ ก่อนเข้าถึงหมู่บ้านปางนอก 1 จุด และท้ายหมู่บ้านก่อนข้ามห้วยถึงน้ำตกอีก 1 จุด โดยให้มีกรรมการท่องเที่ยว ฝ่ายรักษาความปลอดภัย ทำหน้าที่ดูแลตรวจเช็คยานพาหนะ ผู้คน นักท่องเที่ยวเข้าออกหมู่บ้าน และเก็บบัตรค่าบำรุงสถานที่ และคอยตรวจป้องกันมิให้ผู้ใดลักลอบนำทรัพยากรออกจากพื้นที่ ก่อนได้รับการอนุญาต ทำป้ายจราจรสัญลักษณ์เตือนภัยตามจุดที่อาจเกิดอุบัติเหตุได้ง่าย

- 2.2) การเข้ามาท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ต้องแจ้งให้คณะกรรมการรับทราบก่อนล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 2 วัน
 - 2.3) ห้ามพกพาอาวุธทุกชนิดเข้ามาในหมู่บ้าน
 - 2.4) เมื่อเข้ามาในเขตของหมู่บ้าน ไม่ให้ขับรถเร็วเกิน 35 กม./ชม. เพราะถนนแคบแคบคดเคี้ยว ขึ้นลงเนินเขา ให้ระมัดระวังตามป้ายบอกเตือน และให้จอดรถชิดขอบทางพอให้คันอื่นสวนมาได้ หรือตามจุดที่กำหนดไว้
 - 2.5) การเดินป่าต้องมีมัคคุเทศก์ / ผู้นำทางของหมู่บ้านเข้าร่วมทุกครั้ง โดยใช้ 1 คน ต่อนักท่องเที่ยวไม่เกิน 5 คน
- 2) มาตรการอนุรักษ์ บริเวณ อาคารสถานที่**
- 2.1) ไม่ให้ทิ้งขยะ กิ่งไม้ใบหญ้า สิ่งปฏิกูลเรียกราดบริเวณสาธารณะ หรือในลำน้ำ ห้วย ฝ้าฝืนให้ปรับตามกฎหมาย
 - 2.2) จัดตั้งร้านค้าสิ่งของในที่สาธารณะตามจุดที่กำหนดไว้
 - 2.3) ไม่ให้นำอาหาร เครื่องดื่ม เข้าไปกินในเขตบริเวณที่กำหนดห้าม
 - 2.4) เจ้าของบ้านเรือนต้องปรับปรุง ตกแต่งบ้านของตนเองให้สะอาด ถูกสุขลักษณะอนามัยอยู่เสมอ
 - 2.5) ช่วยกันจัดหาไม้ดอกไม้ประดับมาปลูกตกแต่ง บริเวณบ้านเรือนที่อยู่อาศัย หรือแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นเอกลักษณ์สวยงามตลอดปี
- 3) มาตรการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้**
- 3.1) ไม่อนุญาตให้บุกรุกพื้นที่ทำกิน เกินขอบเขตครอบครองของตนเองตามกฎหมายหรือสิทธิที่มีอยู่เดิม
 - 3.2) ไม่ให้ตัดไม้นอกเขตพื้นที่สิทธิของตนเอง หรือหากเป็นเขตสิทธิพื้นที่ของตนเอง ต้องได้รับการอนุญาตก่อนทุกครั้ง
 - 3.3) ไม่ให้เหยียบย่ำ ทำลาย พืชพรรณไม้ทุกชนิด หรือตัดต้นไม้ทำลายป่า ยกเว้น ต้นไม้พรรณไม้ที่ปลูกทดแทนขึ้นได้ในเวลาอันรวดเร็ว เช่น ไม้ไผ่ ต้นกล้วย ต้นหวาย หรือกิ่งแขนงไม้ต่างๆ เพื่อนำมาทำเป็นผลิตภัณฑ์ขาย แต่ต้องไม่กระทบต่อสภาพสิ่งแวดล้อม และต้องอยู่ในความดูแลของคณะกรรมการ
- 4) มาตรการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่า**
- 4.1) ไม่ให้มีกรล่า จับ ทำลาย สัตว์ป่าทุกชนิด
 - 4.2) กำหนดให้พื้นที่ในหมู่บ้านเป็นเขตอภัยทาน ปลอดจากการล่าทำลาย และรังแกสัตว์ป่าทุกชนิด

5) มาตรการอนุรักษ์ แม่น้ำลำห้วย

- 5.1) ไม่ให้ปลูกสิ่งก่อสร้างใดๆ ส่วนบุคคล ใกล้ลำน้ำห้วยเกินกว่า 2 เมตร
- 5.2) ไม่ให้ทิ้งขยะ สิ่งปฏิกูลอื่นใดลงในลำน้ำห้วย ฝาดินปรับตามกฎหมาย
- 5.3) ไม่ให้ทิ้งน้ำเสียสิ่งสกปรกลงในลำน้ำห้วยโดยตรง หรือก่อนได้รับการบำบัดให้สะอาด
- 5.4) ไม่ให้มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง เส้นทางเดินของลำน้ำห้วย เพื่อประโยชน์ของตนเอง

6) มาตรการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น

- 6.1) ไม่ประพฤติผิดจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น
- 6.2) ไม่กระทำความผิดกฎหมายในหมู่บ้าน
- 6.3) แต่งกายตามวัฒนธรรมของท้องถิ่น ต้อนรับผู้มาด้วยอัธยาศัยไมตรีที่ดีงามกับนักท่องเที่ยว

7) มาตรการจัดการรายได้เพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้าน

- 7.1) เก็บบัตรค่าบำรุงสถานที่ท่องเที่ยว เด็ก 5 บาท ผู้ใหญ่ 10 บาท
- 7.2) ค่าบริการห้องน้ำ 2 บาท/คน
- 7.3) บริการที่จอดรถ จักรยานยนต์ 5 บาท/คัน รถยนต์ 10 บาท/คัน
- 7.4) ค่าเช่าที่ขายของ ล้อคละ 20 บาท/วัน ไม่ให้สิทธิเช่าถาวรเกินครั้งละ 1 เดือน ยกเว้นไม่มีผู้เช่า) และต้องรักษาความสะอาดให้เรียบร้อย
- 7.5) ผู้นำทาง มัคคุเทศก์ ลูกหาบ 200 บาท/วัน/คน ค้างคืนเพิ่มอีก 100 บาท
- 7.6) นักท่องเที่ยวต้องเสียค่าเช่าที่พัก บำรุงสถานที่ และค่าบริการอื่นๆ ตามที่
ต้องการก่อนที่ตกลงใช้บริการนั้น
- 7.7) การจัดบริการเพื่อหารายได้ ขยายของต่าง ๆ สงวนไว้ให้แก่บุคคลในหมู่บ้านเท่านั้น และต้องแบ่งปันรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวทุกประเภท เข้าสู่
สหกรณ์กองกลางการท่องเที่ยว ร้อยละ 5 บาท

8) ระเบียบปฏิบัติของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ “บ้านเล็กในป่าใหญ่” บ้านแม่คำปอง หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่

- 8.1) การเข้าเที่ยวแบบโฮมสเตย์ มีระเบียบดังนี้
 - 1) ติดต่อแจ้งล่วงหน้าให้คณะกรรมการรับทราบก่อน (053-229526)
 - 2) กรอกใบสมัครข้อมูลและชำระเงินค่าใช้จ่าย ก่อนเข้าพักอาศัย มีรายละเอียด
คือ

- ค่าอาหารมื้อละ 50 บาท/คน
- ค่าที่พักโฮมสเตย์ คืนละ 100 บาท/คน
- ค่าบริการเจ้าของบ้าน วันละ 100 บาท/วัน
- ค่าบำรุงกิจกรรมที่พาชม 100 บาท/คน
- ค่าผู้นำเที่ยว กลางวัน ๆ ละ 200 บาท เลยเข้าถึงช่วงกลางคืน (กรณีพักในป่า) เพิ่มอีกคืนละ 100 บาท
- ค่าเช่าเต็นท์รวมทั้งบำรุงสถานที่ 150 บาท/วัน แต่นำเต็นท์มาเอง คิดค่าบำรุงสถานที่ 50 บาท/วัน
- ค่าดูชมการแสดง และร่วมพิธีบายศรีสู่ขวัญ ชุดเล็ก ชุดใหญ่ ชุดละ 600-1,500 บาท/ครั้ง
- ค่าดูชมการแสดงดนตรีพื้นเมือง ครั้งละ 1,000 บาท/ครั้ง
- ค่าดูชมการแสดงศิลปะการฟ้อนพื้นบ้าน (ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียนฯ) ครั้งละ 1,000 บาท
- ค่าเช่าพาหนะ 100 – 1,000 บาท/วัน (ตามประเภทที่ใช้บริการ)

หมายเหตุ ทุกอย่างชำระเงินตามที่ท่านใช้บริการจริง เพราะกิจกรรมการท่องเที่ยวนี้เป็นของชุมชน ต้องการให้มีการกระจายรายได้ให้ชุมชนอย่างทั่วถึง และเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย

- 8.2) ให้ใช้ผู้นำเที่ยวของหมู่บ้านเป็นมัคคุเทศก์ อัตรา 1 ต่อ นักท่องเที่ยว 5 คน และใช้เส้นทางตามที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันความปลอดภัย การพลัดหลง และคอยดูแลรักษาผลกระทบที่อาจจะเกิดกับธรรมชาติ
- 8.3) ตลอดเส้นทางไม่ทิ้งขยะ โดยเด็ดขาด ให้นำไปทิ้งตามจุดที่กำหนดไว้
- 8.4) ไม่ยิงปืน ทำเสียงดัง เป็นการรบกวนสัตว์ป่า และนักท่องเที่ยวอื่น
- 8.5) ไม่ก่อไฟก่อนได้รับการอนุญาต และต้องดับสนิทเมื่อเสร็จภารกิจแล้ว
- 8.6) ต้องดับบุหรี่ให้สนิทก่อนทิ้งตามจุดที่กำหนดไว้
- 8.7) ไม่อนุญาตให้ขีดเขียน ทำสัญลักษณ์อื่นใด ที่เป็นการทำลายธรรมชาติ สภาพสิ่งแวดล้อม
- 8.8) ไม่อนุญาตนำสิ่งของอื่นใดในป่าออกจากพื้นที่
- 8.9) พ่อค้าแม่ค้าที่นำของมาขาย ต้องเสียค่าบำรุงสถานที่ วันละ 20-100 บาท
- 8.10) เก็บบัตรค่าบำรุงสถานที่ท่องเที่ยว เด็ก 5 บาท ผู้ใหญ่ 10 บาท
 - ค่าบริการห้องน้ำ 2 บาท/คน
 - บริการที่จอดรถ จักรยานยนต์ 5 บาท/คัน รถยนต์ 10 บาท/คัน

- 8.11) ไม่กระทำการอันใดที่ผิดจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นไทย
- 8.12) เมื่อนักท่องเที่ยวจะเดินทางกลับออกจากหมู่บ้าน ต้องได้รับการตรวจสอบเพื่อมิให้นำทรัพยากรธรรมชาติ หรือสิ่งอื่นใดออกจากพื้นที่ ก่อนได้รับการอนุญาต
- 8.13) เพื่อความปลอดภัยของบุคคลนักท่องเที่ยว และทรัพยากรอันมีค่า ผู้ที่จะเข้ามาท่องเที่ยวในหมู่บ้านทั้งก่อนเข้าและออกไป ต้องได้รับการตรวจสอบซักถามจากคณะกรรมการฯ ณ จุดด่านตรวจของหมู่บ้านก่อนทุกครั้ง
- 8.14) นักท่องเที่ยวทุกคน พึงต้องช่วยกันเสียสละเงิน เพื่อเป็นการบำรุงรักษาและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้านให้ยั่งยืนต่อไป ตามอัตราค่าธรรมเนียมที่ประกาศไว้
- 8.15) ไม่ให้พกพาอาวุธต้องห้ามตามกฎหมาย
- 8.16) โปรดขับรถด้วยความเร็วไม่เกิน 35 กม./ชั่วโมง เนื่องจากถนนคดเคี้ยวและคับแคบ
- 8.17) ไม่กระทำการอันใดให้เป็นที่รบกวนผู้คนนักท่องเที่ยวหรือสัตว์ป่าทุกชนิด
- 8.18) ไม่ทิ้งขยะเรี่ยราด
- 8.19) ไม่ประพฤติผิดศีลธรรม จารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น
- 8.20) การเดินทางท่องเที่ยวเข้าไปในเขตป่า ต้องมีมัลลเทศก์ของหมู่บ้านนำไปทุกครั้ง
- 8.21) จัดตั้งร้านค้า รับประทานอาหารตามเขตบริเวณที่กำหนดเท่านั้น มิให้นำติดตัวเข้าไปกินในเขตหวงห้าม
- 8.22) การจัดทำธุรกิจท่องเที่ยวทุกชนิดของสงวนสิทธิ์ ให้เป็นของหมู่บ้านเท่านั้น
- 8.23) การเข้ามาตั้งเต็นท์พักพ่อน เข้าบ้านพัก หรือพักแบบโฮมสเตย์ ในที่สถานที่ต่าง ๆ ต้องมาติดต่อคณะกรรมการฯ และต้องได้รับการอนุญาตก่อนทุกครั้ง

9) การบริหารจัดการรายได้ ผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น

การท่องเที่ยวของหมู่บ้านแม่กำปอง ทางคณะกรรมการกำหนดให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมสหกรณ์การไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปอง จำกัด เนื่องจากทางผู้นำของหมู่บ้านต้องการให้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นี้ เป็นตัวสร้างรายได้ และนำรายได้กระจายสู่ชุมชนอย่างทั่วถึง เพราะชาวบ้านของบ้านแม่กำปองเป็นสมาชิกของสหกรณ์ทั้งหมดทุกหลังคาเรือน รายได้ที่เหลือหลังหักค่าใช้จ่ายแล้ว ก็จะเป็นรายได้ของสหกรณ์และทุกปีจะมีการสรุป

กำไร ขาดทุนของสหกรณ์ ฉะนั้นเมื่อสหกรณ์มีกำไร กำไรนี้จะออกมาในรูปของเงินปันผลให้แก่สมาชิกทุกคน

ดังนั้น ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกของสหกรณ์ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน แต่ไม่มีความพร้อมในการเข้าร่วมกิจกรรมของการท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งชาวบ้านที่ไม่มีความพร้อมกลุ่มนี้ ก็ยังมีส่วนได้รับประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปของเงินปันผล

หากไม่นำการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เข้ามาในระบบการบริหารงานของสหกรณ์ ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวจะตกอยู่กับชาวบ้านแค่บางกลุ่ม ทำให้เกิดปัญหาการกระจายรายได้ไม่ทั่วถึง

ดังนั้นการบริหารจัดการรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยว จึงใช้ระบบเดียวกับการบริหารของระบบสหกรณ์ ซึ่งจะมีปันผลให้ทุกปี ปีละ 1 ครั้ง ทุกบ้านที่เป็นสมาชิกสหกรณ์ไฟฟ้าพลังน้ำ ซึ่งส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมด จะเป็นสมาชิกอยู่แล้ว ดังนั้นบ้านที่ไม่ได้รับนักท่องเที่ยว หรือไม่มีรายได้โดยตรงจากนักท่องเที่ยว นั้น ก็จะได้เงินปันผลจากระบบสหกรณ์นี้ทุกหลังคาเรือน ซึ่งรายละเอียดของการบริหารจัดการรายได้ จากการท่องเที่ยว มีดังนี้

1. ค่าที่พัก บ้านพัก 9 หลัง ราคา 100 บาท/คน/คืน
2. ค่าบำรุงหมู่บ้าน ราคา 100 บาท/คน/คืน
3. ค่ากิจกรรมพาชม (พาชมชุมชนในหมู่บ้าน) ราคา 100 บาท/คน/ครั้ง
4. นวดแผนโบราณ 8 คน นวดตัว ราคา 100 บาท นวดฝ่าเท้า 120 บาท
5. บริการนำเที่ยว (ไกด์) ราคา 200 บาท
6. กลุ่มแปรรูปอาหาร ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ชา กาแฟ ถูกละ 50 บาท มั่นฝรั่งทอดกรอบ ถูกละ 30 บาท หมอนซา ใบละ 100 บาท
7. การทำเครื่องเรือนไม้ไผ่ ชุดละ 2,000 บาท
8. การฟ้อนรำ 15 คน ราคา 1,000 บาท/ครั้ง
9. ดนตรีพื้นเมือง 15 คน ราคา 1,000 บาท/ครั้ง
10. การจำหน่ายไม้ดอกไม้ประดับ ดอกเอื้องดิน ราคา 25-300 บาท
11. การจักสาน หมวก ราคา 20 บาท/ใบ
12. การจำหน่ายยาสมุนไพรพื้นบ้าน
13. การตีมีด

14. รายได้จากการทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ

- ค่าบายศรี 600 – 1,200 บาท/ครั้ง
- ค่าบุคคลทำพิธี (มัคคาทายก) 100 – 200 บาท

15. ค่าทำอาหาร คนละ 50 บาท

ในส่วนที่เป็น ค่าที่พัก ค่าบริการ ค่านำเที่ยว (ไกด์) หัก 5% เข้าหมู่บ้าน เป็นเงินกองทุนของสหกรณ์ และในส่วนของค่าบำรุงหมู่บ้านนั้น ทางสหกรณ์จะนำมาเป็นค่ากิจกรรมการดูแล รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนต่อไป

หมู่บ้านแม่กำปอง เป็นเขตพื้นที่ของป่าสงวนแห่งชาติ ยังไม่ได้เป็นเขตของอุทยานแห่งชาติ ดังนั้นการเข้ามาท่องเที่ยวในหมู่บ้านแม่กำปอง ไม่มีค่าใช้จ่ายในการผ่านทาง หรือเก็บบัตรผ่านทางแต่อย่างใด นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้ามาเที่ยวได้ทุกวัน เวลา ไม่ว่าจะเป็นน้าคคก ทึยวชมในหมู่บ้าน เดินขึ้นดอยม่อนล้าน ฯลฯ

แนวทางการจัดสรรรายได้ จากการท่องเที่ยว

- จัดสรรแก่สมาชิกผู้ถือหุ้น
- จัดสรรให้การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง
- จัดสรรในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน
- จัดสรรเข้าสหกรณ์เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนต่อไป

4.3.4 สภาพปัญหาของการท่องเที่ยวบ้านแม่กำปอง

แม้ว่าหมู่บ้านแม่กำปองจะมีการวางตำแหน่งตัวเองให้การเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวชุมชนอันเนื่องมาจากปัจจัยที่เกื้อหนุนในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว ที่เกิดจากกระแสการท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มที่หันมาให้ความสนใจกับการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อมุ่งเน้นประโยชน์ให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้ยั่งยืน แต่ก็ยังขาดซึ่งทิศทางที่ชัดเจนและส่งเสริมมูลค่า พื้นฟูประเพณี วัฒนธรรมวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดี การท่องเที่ยวชุมชนยังขาดการให้ความสำคัญกับเมียงซึ่งเป็นวัฒนธรรมของชุมชนที่มีเอกลักษณ์ ทั้งป่าเมียงที่มีปัจจัยเกื้อหนุนให้สภาพป่าอุดมสมบูรณ์ที่จะทำให้หมู่บ้านเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วิถีชีวิตการทำเมียงที่จะทำให้หมู่บ้านเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่มีศักยภาพในทุกด้านในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดีส่งผลให้คุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ยกระดับการเป็นเพียงแค่

หมู่บ้านเกษตรกรรมผลิตเมืองเพื่อส่งจำหน่ายซึ่งนับวันจำนวนบริโภคเมืองของผู้คนใน
ดินแดนล้านนาก็ลดลงตามพลวัฒน์ของสังคมทุนนิยม ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม
วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีความเจริญทางเทคโนโลยี ตลอดจนการขยายตัวของสภาพการ
อยู่อาศัย ส่งผลให้บทบาทของเมืองประสบปัญหาต่างๆ ให้เมืองดำรงอยู่เพื่อดำเนิน
เรื่องราวอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการที่จะเป็นสิ่งที่มีความค่าที่ส่งผลกับ
วิถีชีวิตล้านนาในอนาคตให้มีตำแหน่งในการยืนอยู่ในการเป็นมรดกวัฒนธรรมที่ยั่งยืน
คู่สังคมล้านนาสืบไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved